БУХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

40-дэхи жэлээ гарана

БУРЯАД ҮНЭН

КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй орган

№ 236 (10297) | 1963 оной октябриин 5, суббото | Сэн 2 мүнгэн

РЕСПУБЛИКЫМНАИ КОЛХОЗ, СОВХОЗУУДТА ЗУУГААД МЯНГАН ГЕКТАР ТАРЯАН ХУРЯАГДААГҮЙ БАЙҺААР. Бүхы хүсэеэ элсүүлжэ, ойрын үдэрнүүдтэ ургаса хуряалгаа дүүргэхын түлөө тэмсэе!

НАЙДАБАРИТАЙ ЕХЭ УРГАСА АБАХЫН ТУЛАДА БАТА БЭХИ ҮНДЭҺЭ ҺУУРИ БАЙГУУЛХА

63 оной сентябриин 26-да Краснодар хотодо Хойто Кавказай хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй зүблөөн дээрэ нүхэр Н. С. ХРУЩЕВОЙ хэлэһэн үгэ

...дэтэ нүхэдүүд! Хүдөө ажахые ...айнаар мэдэдэг хүнүүд, элитэ ...нууд эндэ сугларaa. Хүдөө ...н хүгжэлтын зарим асуудал... таанарай урда табиха, орон ...оо оорооhо тарая абалгые яажа ...өөр ехэ болгохо тухай өөрын...намжые хэлэхэ гэжэ хүсэл... Оорооhо тарянай ажахы хадаа ...хүдөө ажахын үйлэдбэриин үн...һуури болоно гэhэн бодомжоhоо ...бултадаа үндэhэлнэбди. ...болохолоороо, оорооhо тарая ...е ехэ болгохо тухай оролдолго ...н гол анхаралда байха ёhо...

...най орон коммунис байгуулал...түсэбүүдые амжалтатайгаар бэе...лэ байна. Совет экономикые ...хлгэ, ажалшадай ажабайдалые ...руулга хадаа хүдөө ажахын ...бэридэ жэл ерэхэ бүри улам ехэ эрилтэ табина. Оорооhо та...мяха, hү болон бусад продукт...е ойрын саг соо хоёр, дахин ехээр абаха гэжэ ...унис парти хараалаа.

...II съездын баталан абаhан пар... Программа дотор оорооhо та...й ниитэ суглуулбарииие 1970 14 миллиард, тиихэдэ 1980 —18—19 миллиард пүүд хүр...тэжэ хараалагданхай. Иимэ ...эндэ хүргэхын тулада оорооhо абалгые ямар аргаар ехэ ...хоб, ямар арга боломжонуу...хэрэглэхэб гэжэ бүри мүнөөн...и тодоор мэдэхэ шухала.

...өө хүрэтэр бидэнэр оорооhо абалгые ехэ болгохо гэhэн зорилго гол түлэб тарилгын талмай ехэ болгохо аргаар, үргэдхэхэ аргаар шиидхэжэ байгаабди. Энэ хадаа зүб шугам байгаа. Ороной минеральна үтэгжүүлгэнүүдгүй байгаа сагта ургасые хоёр—гурба дахин дээшэлүүлхэ гэжэ хараалха гээщэ бэрхэтэй байhан юм. Бусад арга боломжонуудыешье ашаглаха хэрэгтэй байба. Манай парти, манай арад hүүлэй арбан жэл соо оорооhо тарая абалгые хоёр дахин шахуу ехэ болгожо, эдэ арга боломжонуудые шадамар бэрхээр хэрэглэлээ.

Мүн саашадаашье колхозууд болон совхозууд шэнэ газар ашаглаха, илангаяа ехэ гаргашануудые хэхэ хэрэггүй газарта элдүүрилхэ байhаниинь мэдээжэ. Зүгөөр мүнөө үеын гол юумэн хадаа тарилгые үргэдхэхэ арга зам бэшэ байна. ЦК-гай сентябриин Пленумhээ хойшо үнгэрhэн жэлнүүд соо хүдөө ажахын материальна үндэhэ hуури үндэhөөрөө хубилаа. Газар таряалангые химизацилха талаар илангаяа ехэ хубилалтанууд болоно, болохошье байха.

Химическэ промышленностиин эршэмтэй шанга хүгжэлтэ хадаа газар таряалангай болон мал ажалай ашаг шэмые эрид шууд дээшэлүүлхэ, хүдөө ажахые эршэмтэйгээр эрхилхэ, ургаса дээшэлүүлхэ бодото хараа бии болгоно.

Ургасые дээшэлүүлхэ гэhэн зорилго партимнай урданшье табидаг байгаа. Зүгөөр бидэнэр тэрэ үедэ химическэ промышленностиие хүгжөөлгэдэ шухала зөөри hомолжо шададаггүй, колхозууд болон совхозуудые минеральна үтэгжүүлгэнүүдээр хангажа шададаггүй байгаабди. Мүнөө ушар байдал ондоо болоно. Партимнай хүдөө ажахын химидэ үргэн ехэ зам заана. Иимэ эрхэ байдалда оорооhото болон бусад ургамалнуудай ургасые эрид шууд дээшэлүүлхэ, үйлэдбэриие эршэмтэйгээр эрхилхэ гээшэ гол зорилго, хүдөө ажахые хүгжөөлгэдэхи генеральна шэглэл мүн болоно.

Хүдөө ажахые эршэмтэйгээр эрхилхэ гээшэ юуб? Богонёор хэлэхэдэ энэмнай иимэ байна:

— нэгэдэхеэр, газарай гектар бүриhөө ехэ продукци абаха. Оорооhо таряан тухай хэлээ hаа,—таряалангай гектар бүриhөө ехэ ургаса абаха. Хэрбээ мал ажал тухай хэлэхэ болоо hаа,— эдлүүриин газарай зуун гектар бүриhөө мяха, hү ехээр абаха;

— хоёрдохёор, оньhожоруулгын үндэhэ hуури дээрэ ажалай бүтээсые дээшэлүүлхэ, продукциин өөрынь үные хямдаруулха, ажал болон зөөри багаар гаргашалжа, оорооhо тарая, мяха, hү болон бусад продуктнуудые ехээр абаха хэрэгтэй.

Хүдөө ажахые эршэмтэйгээр эрхилхын түлөө тэмсэл хадаа коммунис байгуулалтын шуҳалын шухала зүйл мүн болоно. Газарай гектар бүриhөө продукци абалгые түргэнөөр ехэ болгохо бүримнай хүдөө ажахын продуктнуудые элбэг дэлбэг болгохо гэhэн зорилго амжалтатайгаар шиидхэтдэхэ байна.

Хүдөө ажахын эрилтые үтэгжүүлгээр хүсэд хангаха

...н дотороо хүдөө ажахын ур...нуудай, нэн түрүүндэ оорооhо ...най найдабаритай ехэ ургаса ...н тулада бата бэхи үндэhэ ...байгуулжа боломоор хэмжээ...нуудые мүнөө бэелүүлхэ гэ...артиин Центральна Комитет ...на. Тиихэдээ бидэнэр тарил...талмай үргэдхэлгэhөө эхилхэ харин ургаса, продукци ехээр ...hаа эхилхэбди гэжэ хэлэгдэн...байха.

...энэр оорооhо тарая абалгые ...аргаар ехэ болгожо щадаха ...бди? Бодото хоёр эшэ үндэ...и. Энэ хадаа минеральна ...үлгэ үйлэдбэрилгые ехэ бол...hалагдадаг газар дээрэ ооро...рянай ажахы үргэдхэхэ яба...болоно.

...энэр бултадаа оорооhо тарая ...абалгын энэ хоёр арга замай ...хы удха шанарые ойлгохо, ...ажахын химиие болон уhалаг... газар таряалангые хүгжөөхэ ...хойшолуулагдашагүй хэм...үдые абаха ёhотойбди.

...hо тарянай ажахын арга ...жонуудые болон хараа түсэ...е сэгнэхэдээ манайда зарим ...хуушанайхяараа хандана ...хэлэхэ хэрэгтэй. Иимэ барим...руулхамни.

...ральна үтэгжүүлгэ үйлэдбэ...е ехэ болгохо тухай өөрын...намжа хэлэхэ, манайда ямар ...үлгын хэды хэрэгтэй байhа... хэды шэнээн мүнгэ hомолхо ...эй байhаниие тодорхойлхо гэ... хэдэн hарын урда тээ СССР-...шланда болон Хүдөө ажахын ...нерствэдэ хүдэлмэрилдэг нү...гүйhан байнаб. Тэдэнэр нам...равка үгөө. Оорооhо тарянай ...да 40 миллион хүрэтэр тонно ...льна үтэгжүүлгэнүүд хэрэг...жэ тэрэ справка соонь хэлэг... Тэрэнэй түлөө тон ехэ гарга...—1 миллиард 700 миллион ... хэрэгтэй гэжэ уридшалан ...hан байгаа. Хүдөө ажахын ...hалбариин, арад зониие эдеэ ... продуктнуудаар хангадаг ...иин хэрэгсэлнүүд тухай хэ...эн байгаа. Тиин түсэблэгшэд ...ажахын химидэ 1 миллиард ...миллион түхэриг hомолхо хэ... гэжэ бодоходоо мэгдэшоо ... Иимэ мүнгэ зөөри манай ...тиимэшье ехэ бэшэ, тиихэ...үтэгжүүлгын аша үрые, үтэг...хэхэдэ абтадаг тон ехэ ол...hараада абаха хэрэгтэй гэжэ ...хэдтэ тайлбарилха хэрэгтэй ...hан. Иимэ уг зорилгын түлөө ... зөөри гамнаха хэрэггүй. ...нь би минеральна үтэгжүүл...эй промышленностьда 3—4 ...ой түхэриг hомолхо гэжэ хэ... Тэрэнэй hүүлээр Госпланай ...лэгшэд ехэ зүрхэтэй бо...үтэгжүүлгэнүүдые үйлэдбэ...рилгын түсэб ондоо болошоо hэн гэжэ хэлэжэ болоно.

Мүнөө үтэгжүүлгэнүүдые үйлэдбэрилхэ гээшэ хүдөө ажахые хүгжөөлгын гол үндэhэ hуури мүн гэжэ бүхы парти, бүхы совет хүнүүд hайнаар ойлгохо зэргэтэй. Энээниие хүдөө ажахые оньhожоруулгатай зэргэсүүлэн харуулхада болоно гэжэ hананаб. Шууг, анзаhан, морин хүдөө ажахын «техническэ» үндэhэ hуури болодог үе байгаа бшуу. Совет арад, хүдэлмэришэн анги Коммунис партиин уряалаар богонихон болзор соо хүдөө ажахын машина бүтээлгын хүсэн түгэлдэр промышленность байгуулаа, колхозууд болон совхозуудые тракторнуудаар, комбайнууд болон мүнөө үеын бусад техникээр хангаа. Мүн саашадаашье хүдөө ажахые техническэ талаар зэбсэгжүүлхын тулада хүсэлэл оролдолгоёо гамнаха хэрэггүй байна.

Зүгөөр мүнөө үедэ хүдөө ажахые химизацилха гээшэ машина техникэдэ шэлжэн ороhонhоо бага бэшэ удха шанартай. Хүдөө ажахые оньhожоруулха зорилго бэелүүлхэдээ хэды шэнээн эршэмтэй шангаар оролдоhондо адляар хүдөө ажахын эрилтые минеральна үтэгжүүлгэнүүдээр болон химическэ бусад продуктнуудаар хүсэд хангалгын асуудалнуудые шиидхэхэ ёhотойбди. Энэ зорилгые богонихон болзор соо дүүргэхэ арга боломжо манайда бии.

Минеральна үтэгжүүлгэ үйлэдбэрилгые ехэ болгохо тухай КПСС-эй ЦК-гай болон СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй тогтоол жэл хахад урда тээ баталан абтаhан байгаа. Тиихэдээ 1962 ондо 35 миллион тонно минеральна үтэгжүүлгэнүүдые үйлэдбэрилhэн Америкын Холбоото Штадуудай хэмжээндэ хүрэтэр минеральна үтэгжүүлгэ гаргаха гэжэ түсэблэгдэhэн байгаа. Иимэ хэмжээнэй үтэгжүүлгэ манайда hаяар бии болохонь гээшэ ха. Мүнөө жэлдэ бидэнэр 20 миллион тонно үтэгжүүлгэ үйлэдбэрилэн гаргахабди. Манайда 1963 ондо 8 миллион тонныӊ шэнэ хүсэнүүд ашаглалгада оруулагдаха. 1964 ондо 24 миллион тонно үтэгжүүлгэ гаргаха гэжэ түсэбөөр хараалагдана. Эндэ иимэ асуудал гарана: хүсэнүүд 8 миллион тонноор ехэ болгогдоно, тиихэдэ үтэгжүүлгэнүүдые үйлэдбэрилгэ миил 4 миллион тонноор ехэ болгохо гэжэ хараалагдаhаниие юун гэжэ ойлгохо гээшэб?

Химическэ промышленностиин хүдэлмэрилэгшэд шэнэ хүсэнүүдые ашаглаха тухай хүсэд оролдолго гарганагүй. Химическэ промышленностиин хүтэлбэрилэгшэдэй хүдэлмэриие шэнэ предприятинуудай хэр зэргэ түргэнөөр ашаглалгада оруулагдаhанай хирээршье, тэдэ предприятинуудай хүсэнүүдэй ашаглагдаhан хирээршье сэгнэхэ хэрэгтэй болоо гээшэ ха.

1964 ондо бидэнэр үшөө 9 миллион үлүүтэй тонно үтэгжүүлгэнүүдэй хүсэнүүдые ашаглалгада оруулха гэжэ хараалханхайбди. Урагшаа ехэхэн алхам хэхэ гэжэ бодожо байhыемнай харанат.

hаяхан КПСС-эй ЦК-гай Президиумэй заседани боложо, минеральна үтэгжүүлгэ үйлэдбэрилгые ехэ болгохо гэhэн зорилго зүбшэн хэлсэгдээ. Минеральна үтэгжүүлгэ үйлэдбэрилхэ хүсэнүүдые ашаглалгада оруулха хүдэлмэри түргэдхэхэ гэhэн даалгабари арадай ажахын Соведтэ үгтөө. Энэ асуудалаар КПСС-эй ЦК, СССР-эй Министрнүүдэй Совет минеральна үтэжүүлгэнүүдые үйлэдбэрилдэг, тэрэшэлэн тус заводуудай түхеэрэлгэ бүтээдэг заводуудай хүдэлмэришэдтэ болон инженернүүдтэ, барилгашадта бэшэгээр хандаха, 1964 ондо хүсэнүүдые 8 миллион үлүүтэй тонно үтэгжүүлгын хэмжээтэйгээр бодото дээрэ ехэ болгохын, удаадахи жэлнүүдтэ hайн үндэhэ hуури байгуулхын тулада бүхы юумэ хэхыень эрэгтэй эмэгтэй хүдэлмэришэдые, технигүүд болон инженернүүдые, комсомол болон залуушуулые, предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдые, промышленностиин бусад хүдэлмэрилэгшэдые уряалха ёhотой болоно.

Тон ойрын хараа тухай хэлэхэ болоо hаа, манай уг зорилго хадаа 1970 ондо зуун миллион тонно минеральна үтэгжүүлгэнүүдые үйлэдбэрилхэ хэмжээндэ хүрэхэ ябадал болоно. Бидэнэр яахадаа иимэ зорилго табиха, шиидхэхэ ёhотой болоно гээшэбибди? Оорооhо тарая абалгые ехэ болгохо бодото арга боломжо тухай хэлэхэ болоо hаа, нэн түрүүндэ үтэгжүүлгэнүүдые үргэнөөр хэрэглэхэ арга боломжо мүн гэжэ мэдэхэ хэрэгтэй.

Америкын Холбоото Штадууд 35 миллион тонно үтэгжүүлгэнүүдые үйлэдбэрилдэг гэжэ таанар мэдэнэт. Тэндэ 118 миллион гектар тарилгын газартай. Тиихэдэ арад зониинь 190 миллион шахуу хүн болоно. Советскэ Союз дотор 20 миллион тонно минеральна үтэгжүүлгэнүүд үйлэдбэрилэгдэнэ. Бидэнэр 218 миллион гектар таряалантайбди. Тиихэдэ хүн зомнай 225 миллион хүн болоно.

Америкын Холбоото Штадууд дотор хэгдэдэг хэмжээтэйгээр үтэгжүүлгэ хэхын тулад америкынхидтэ орходоо минеральна үтэгжүүлгэнүүдые хоёр дахин ехээр үйлэдбэрилхэ зэргэтэй байhамнай эдэ тоонууд дээрэhээ харагдана. Тэрээнhээ гадна бидэнэр аха дүү социалис оронуудай эрилтэнүүд тухай hанаха ёhотойбди. Дэлхэйн хүсэн түгэлдэр социалис гүрэн мүн болохо бидэнэртэ Африкын, Азиин болон Латиин Америкын оронуудай туhаламжа эрижэ хандадаг байhаниие хараада абангүй байжа болохогүй. Эдэ оронууд империализмhаа дулдыданги экономическа байдалаа hалгаан хаяха гэжэ эрмэлзэнэ.

Эдэ бүхы хадаа минеральна үтэгжүүлгэ үйлэдбэрилгые ехэ болгохын түлөө тэмсэлые үргэн далайсатайгаар ябуулхые, энэ зорилго шиидхэхэ гээшые бүхы партиин, бүхы арадай зорилго болгон табихые эринэ.

Мүнөө бидэнэр КПСС-эй ЦК-гай Пленумдэ бэлдэжэ байнабди. Химическэ промышленность хүгжөөлгын асуудалнуудые тус Пленум дээрэ зүбшэн хэлсэхэ гэжэ хараалнабди. Энэ Пленум ноябриин эсэс багта сугларха байна гээшэ ха. Экономикын имагта ехэ хараатай hалбари мүн болохо химическэ промышленностиие хурдан түргэнөөр хүгжөөхэ тухай, минеральна үтэгжүүлгэнүүдые болон химическэ бусад зүйлнүүдые, синтетическэ утаhануул гэхэ мэтые үйлэдбэрилгые эрид шууд ехэ болгохо тухай шухала шиидхэбэринүүд тус Пленум дээрэ баталан абтаха байха. Тэрэнэй hүүлээр хүдөө ажахын үйлэдбэриие хүгжөөхэ талаар КПСС-эй Программа бэелүүлхэ тодорхой арга замуудые хараалхын тулада хүдөө ажахые хүгжөөхэ асуудалаар ЦК-гай Пленум бэлдэхэ ба үнгэргэхэ магад гээшэ хабди.

Минеральна үтэгжүүлгэ үйлэдбэрилгые ехэ болгохотойгоо хамта бидэнэр үтэгжүүлгэнүүдэй килограмм бүхэниие үлэмжэ ашагтай hайнаар хэрэглэхэ тухай оролдохо зэргэтэйбди.

Мүнөө жэлдэ химическэ промышленность 20 миллион тонно минеральна үтэгжүүлгэнүүдые үйлэдбэрилэн гаргаха гэжэ хэлэгдэнхэй байха. Хэрбээ эзэн ёhоор, hайнаар ашаглаа hаа, энэмнай бага бэшэ юумэ гээшэл. Тиибэ яабашье колхозууд болон совхозуудай, үйлэдбэриин управленинүүдэй олохон хүтэлбэрилэгшэд минеральна үтэгжүүлгэнүүдые сэгнэжэ hураагүй, оhол назагайгаар, заримдаа бүдүүлигээр энээндэ хандана, үтэгжүүлгын тонно бүхэнhөө үлэмжэ ехэ аша туhа абажа hураадүй байна. Манайда заримдаа иигэжэшье бододог: минеральна үтэгжүүлгэ хэhэн аад, үтэгжүүлгэгүйгөөр абаhандаа адли ургаса абааб. Тиимэ хүдэлмэрилэгшэ яахадаа үтэгжүүлгэ ургасые нэмээгээгүйб гэжэ бодожо үзэдэггүй. Үтэгжүүлгые буруугаар хэрэглэхэдэ үнэгүй болодог, хооhоор hалашадаг байhан бултанда мэдээжэ зүйлые тиимэ хүн мартадаг байна.

Бодото байдал дээрэ мүн иимэ гутамшаг үзэгдэлэй бии байhаниие халагламаар гэбэл, ажахыда минеральна үтэгжүүлгэнүүдые үгэдэг, заводhоо түмэр замай станци дээрэ асардаг, сагаан тала дээрэ тэрэниие вагонhоо гаргажа хаядаг. Тиин энэ баялигынь хэдэн hарааараа хэбтэжэ,

(Үргэлжэлэлынь 2-дохи нюурта)

Түнхэнэй үйлэдбэриин управлени

Оронойнгоо баялигта оруулhан манай хубита:

Гүрэндөө оорооhо тарая худалдаха социалис уялгаяа болзорhоо урид дүүргэхын түлөө мүрысөө үргэнөөр дэлгэрүүлжэ, Түнхэнэй үйлэдбэриин управлениин хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэд хэлэhэндээ хүрэбэ гэжэ баяртайгаар мэдүүлнэбди. Эхэ ороной амбаарта 40 мянган центнер тарая оруулха түсэбтэй байбал, 60 гаран мянган центнер таряан тушаагдаа.

Управлени дотороо түрүүлэн Саянай совхозой таряашад (совхозой директор С. С. Автушенко, парткомой секретарь Б. Б. Будаев, главна агроном С. С. Парьянов) дүүргэбэ. Энэ совхоз гүрэнэй пунктда 13.500 центнер оорооhо оруулаа.

«Восточные Саяны» колхозой таряашад (колхозой түрүүлэгшэ Б. Н. Цыденов, парткомой секретарь В. К. Пахахинов, главна агроном В. В. Матхеев) үсэд шангаар ажаллажа гараа. Тэдэнэр 10 мянган центнер оорооhо тушааха социалис уялгатай байбал, гүрэндөө 10.046 центнер үгэбэ.

Тарилгын талмай үргэдхэхэ, зүбөөр хубаарилха тушаа партиин заабарине бэелүүлэн, управлениин колхоз, совхозууд энэ жэлдэ нёдондонойхиhоо 3661 гектар шэниисэ ехээр тариhан байна. Мүн обёос, зелёнко тарилгые хороожо, кукуруза болон горох ехээр таригдаа hэн.

Энэ жэлэй тарая хуряалгын үедэ түрүүшүүл, хуряалгын ёhотой мастернууд урган гараа. «Восточные Саяны» колхозой комбайнер Владимир Майдарханов «СК-3» комбайнаар 3407 центнер тарая сохёо. Саянай совхозой комбайнер Дамдин Эрдынеев «СК-3» комбайнаар 277 гектар хуряаhан байна.

Хуряалга дээрэ «Восточные Саяны» колхозой комбайнер Даша Озбонов бүтээсэ ехэтэй ажалаараа шалгарба. Энэ «С-6» комбайнаар үсеохэн үдэртэ 290 гектар хуряажа, 2700 центнер шэниисэ сохёо.

Управлениин совхоз болон колхозууд арга боломжонуудаа тооложо үзөөд, абаhан уялгаhаа гадуур үшөө 15 мянган пүүд тарая гүрэндөө худалдаха гэжэ шиидээ. Тарая тушаалга мүнөө үргэлжэлhөөр.

Гүрэндэ тарая тушаахынгаа хажуугаар управлениин совхоз болон колхозууд ерэхэ жэлэйнгээ тарилгада хэрэглэгдэхэ үрэhэ хүрэнгэеэ бэлдэнэ. Намарай паар хахалалга дүүрэхэ тээшээ дүтэлөө. Намарай паар аммиачна уhаар үтэгжүүлэгдэнэ.

В. Серебренников, үйлэдбэриин управлениин начальник; Ю. Византийский, хүдөөгэй парткомой секретарь; П. Бильгаев, аймгүйсэдкомой түрүүлэгшын орлогшо; С. Аюшеева, ВЛКСМ-эй комитедэй секретарь.

Мүнөөдэрэйнгөө амжалтаар hанаагаа амархагүйбди

Манай Зэдын үйлэдбэриин управлениин ажалшад шэнэ амжалта туйлаба. Октябриин 2-то гүрэндэ туряа тушааха дээшэлүүлэгдэhэн уялгаяа бэелүүлээ. Бэлэдхэлэй пунктда түрүүшын уялгаhаа гадуур 11 мянган центнер таряан ороhон байна. Тиигэжэ үйлэдбэриин управлениин **колхоз, совхозууд Эхэ оронойнгоо амбаарта 141400 центнер тарая шэнэ ургасаhаа оруулба гээшэ.**

Управлениин ажахынууд энээнэй урда тээ хэзээдэшье иимэ ехэ тарая гүрэндэ худалдаагүй. Мүнөө жэлэй хабар хүйтэн hэн. Август hарада ган гасууртай байгаа. Сентябрь hарын түрүүшын үдэрнүүдтэ хура бороон, багаханшье hаа саhан орожо, ургаса хуряалгада тойбо татаа. Сагай уларилай хэды түгшүүритэй байбашье, управлениин ажалшад Улаан-Үдын промышленна предприятинуудай хүдэлмэришэдэй болон республикын дээдэ hургуулинуудай hурагшадай халуун туhаламжаар ургаса хуряалгые нэгэшье часаар hуладхаагүй. Лафетнэ жаткын машинистнууд, комбайнернууд, автомашинын жолоошод абаhан уялгаяа дүүргэхын түлөө шэн зоригтойгоор хүдэлжэ гараа. XX партсъездын нэрэмжэтэ хүдөө ажахын артелиин гэшүүд гүрэндөө тарая тушааха уялгаяа управлени соогоо эгээл түрүүлэн дүүргээ. Тиигэжэ тэндэхи колхознигууд 7044 центнер тарая тушаагаа. Борьёогой совхоз бэлэдхэлэй пунктнуудта 27500 центнер оорооhо тушаажа, түрүүшынгээ уялгые 2500 центнерээр үлүүлээ. «Коммунизм» колхоз 18 мянга гаран центнер, Ториин болон «Октябрьский» совхозууд 25 мянгаhаа холо үлүүтэй центнер, Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз 15 мянга гаран центнер тарая оронойнгоо амбаарта оруулаа.

КПСС-эй ЦК-гай мартын Пленумэй тогтоолдо харюу болгон, манай үйлэдбэриин управлениин ажахынууд таряалангаа шэнээр хубаарилhан байха юм. Байгша ондо оорооhото ургамалнуудай, хартаабхын тарилгые үргэдхөөбди. Шэнэ газар хахалhанай, сэбэр паар хорооhоной ашаар **тарилгымнай талмай 110 мянган гектарта хүргэгдөө.** 1962 онойхитой сасуулбал, 12 процентээр тэрэ дээшэлhэн байна. Тэрэ тоодо **оорооhото ургамалнуудай тарилга 30,2 процентээр дээшэлээ.** Шэниисэ, горох гэхэ мэтын ургамалнууд нёдондонойхидо орходоо 49 мянган гектараар үргэдхэгдөө. Мүн тэрэнэлэн кукурузын тарилга хараа байса ехэ болгогдоо. «Октябрьский» совхозой кукурузашан Аюша Мункуев, Ториин совхозhоо Павел Исупов, Доржо Банзаровай, Ленинэй нэрэмжэтэ колхозуудай кукурузашад мүнөө жэлдэ урда урдынхитай жэшэгүй ехэ ургаса хуряаhан байха юм. Кукуруза ехээр абтаhанайл ашаар ниитын адуу' малда бардам хүрэхэ тэжээл бэлдэгдээ.

Мүнөө жэл нёдондойхидо орходоо 1,4 дахин ехэ тарая гүрэндөө тушаабашье, бүхы ажахынууд үрэhэ хүсэд хааха, малай тэжээлдэ үлөөхэ. Энэ юу харуулааб гэхэдэ, шэнэ ургасын эшэ үндэhэн намарай паар гэжэ дахин дахин гэршэлэгдэбэ. **Намарай паар дээрэhээ жэгдэдэ гектарай 8—10 центнер ургаса хуряагдаа.** Хойто жэлэйнгээ ургасын үндэhые мүнөө табижа эхилэнхэйбди. Управлениин ажахынууд мүнөөдэрэй байдалаар 18 мянган гектар намарай паартай болонхой. Намарай паар хахалалга Доржи Банзаровай, Ленинэй нэрэмжэтэ колхозуудаар, «Коммунизм» колхоздо Ториин болон Борьёогой совхозуудта урагшатайгаар үнгэргэгдэнэ.

Ургаса хуряалгын халуун хаhа үнгэржэ байна гээшэ. Ургаса хуряалга дээрэ ушардаг дутагдалнууд мүнөө хойномнай үлэнхэй. Ойрын үдэрнүүдтэ намарай паар ехээр хахалха, үрэhэ хүрэнгэеэ hайн шанартайгаар амбаарлаха, поли дээрэ hолоомо суглуулха—манай гол зорилго мүн.

Мүнөө жэлэй ургаса хуряалгада hайнаар заhабарилагдаhан машина техникэмнай шиидхэхы нүлөө үзүүлээ. Гүрэн түрынгөө машина техникэ олоор үгэhэнэй ашаар лэ манай ажалшад хуряалгын түрүүшын үдэрнүүдhээ ажалайнгаа эршые улам улам шангадхадаг байгаа юм.

Ургаса хуряалгын ёhотой мастер байhанаа комбайнернууд К. Зайцев, Л. Вершинин, Н. Хороших, П. Хохолов, Ж. Айсуев, С. Цыденов, Д. Цыденов гэгшэд харуулаа. Ургаса хуряалга, намарай паар хахалалга, үрэhэ хааха хүдэлмэринүүдые зэргэ эмхидхэжэ шадаhан Ториин совхозой Оёорой отделениин (эрхилэгшэнь нүхэр Ж. Ванкеев) хүдэлмэриие hайшаамаар.

Ургаса хуряалга, гүрэндэ оорооhо тарая тушааха хүдэлмэридэ ажахынуудта туhалхаар ерэhэн автомашинануудай жолоошод hайнаар ажаллаа. Тэдэнэр оорооhоной, силосно комбайнуудые таhалгаряагүйгөөр хүдэлгэжэ, үдэр hүнигүй тарая зөөhэн байна. Улаан-Үдын № 1 АТК-гай жолоошон Михаил Сюсин комбайнhаа 6240 центнер тарая тоогто асаржа, 800 центнер тарая бэлэдхэлэй пунктда зөөгөө. № 4 АТК-гай жолоошод Я. Поздняков, В. Юрьев гэгшэд 3200 центнерhээ үлүүтэй тарая гүрэнэй амбаарта зөөжэ оруулаа. Үйлэдбэриин управлениин таряашад тэдэндэ туhалалсаhан жолоошодто баяр баясхалан хүргэнэ.

Улаан-Үдын Железнодорожно районой хүдэлмэришэд, багшанарай болон технологическа институтай студентнэр ургаса хуряалгада ехэ туhаламжа хүргөө. Тоог дээрэхи оорооhо тарая сэбэрлэхэ, тэрэниие машинада ашаха, буулгаха хүдэлмэри городhоо ерэгшэдэй хүсөөр хэгдээ гэхэдэ алдуу болохогүй. Зарим студентнэр, хүдэлмэришэд механизатораар ажаллаа. «Мир» колхоздо хүдэлhэн хүдөө ажахын институтай студентнүүд Н. Насанов Г. Конечный хоёр «ДТ-54» трактораар намарай паар хахалхадаа даабаряа үдэр бүри дүүргэдэг байгаа. Ториин совхоздо багшанарай институтай 2-дохи курсын студентнэр оролдосотой hайнаар хүдэлөө. Тэдэнэй хүдэлдэг 1-дэхи отделениин тоог дээрэhээ үдэр бүри 5000 центнерhээ үлүү таряан гүрэнэй амбаарта ородог байгаа. Мүн Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой поли, тоог дээрэ студентнүүд hайнаар хүдэлөө.

Мүнөө управлениин таряашад, механизаторнууд, тэдэндэ туhалалсадаг городой хүдэлмэришэд, студентнэр ургаса хуряалгые түргэн, гээлтэ хоролтогүйгөөр дүүргэхые оролдожо байнхай. Тиихэтэй хамта ерэхэ жэлэй тарилгада бэлэдхэл—намарай паар хахалалга, үрэhэ хүрэнгэ сэбэрлэхэ хүдэлмэри үдэрhөө үдэртэ үргэн далайсатайгаар ябуулагдана.

В. Лысов,
Зэдын үйлэдбэриин управлениин начальник.

Намарай паар—ерэхэ жэлэй баян ургасын үндэhэ hуури. Хориин үйлэдбэриин управлениин ажахынуудта энэ асуудалда ехэ анхарал хандуулагдана. Зураг дээрэ: «Первомайска» совхоздо намарай паар хахалалга харуулагдана.

Ф. СОРОКИН фото.

НАЙДАБАРИТАЙ ЕХЭ УРГАСА АБАХЫН ТУЛАДА БАТА БЭХИ ҮНДЭҺЭ ҺУУРИ БАЙГУУЛХА

(Үргэлжэлэл. Эхиницнь 1-дэхи нюурта)

нэгүй болодог юм. Иимэ эзэн буса бадалай түлөө бидэнние буржуазна эблэлдэ тон зүбөөр шүүмжэлдэг байха юм. Америкын нэгэ хэблэлдэ олилогдоһон статья би уншаа һэм. Советскэ Союзай түмэр замай зарим станцинууд дээрэ минеральна үтэгжүүлгэнүүд хада шэнгеэр обоорогдоод, саһаар хушагдаһан байдаг гэжэ тэрэ статья соо хэлэгдээ һэн. Эдэ хадануудһаа үхибүүд шаргаар гулгажа байдаг. Энэ ушар хадаа Америкын фермертэ болошогүй зүйл шэнгеэр харагдана. Фермер үтэгжүүлгын түлөө мүнгэ түлэдэг байна бшуу. Хэрбээ үтэгжүүлгэнүүдые хэрэглээгүй һаа, хооһон һалахаб гэжэ фермер мэдэнэ. Тиимэһээ фермер минеральна үтэгжүүлгэнүүдые складууд соо хадагална. Тиихэдэ промышленность үтэгжүүлгые полиэтилен мэшээгүүд соо хэдэг байна юм. Фермер үтэгжүүлгые тон үнэ ехэтэй зүйл шэнгеэр гамнадаг.

Капиталис эрхэ байдалда үтэгжүүлгэдэ иимэ гамтайгаар хандадаг байхадань, бидэнэр социалис ажахы дотор бүри ехэ гамтайгаар хандаха ёһотойбди. Энэ ушарта капиталист наймаанай тала харана, ехэ олзо олохо гэжэ эрмэлзэнэ. Тиихэдэ бидэнэрые гансал наймаанай тала һонирхохо ёһотой бэшэ байна. Үтэгжүүлгэнүүд хүнэй ажаһаар үйлэдбэрилэгдөө гэжэ мэдэхэ хэрэгтэй. Тонно суперфосфат абахын тулада апатит малтан абаха, сернэ кислота үйлэдбэрилэн гаргаха, эдэ бүгэдые үтэгжүүлгэ болгохын тулада машинануудые зохёон бүтээхэ хэрэгтэй байна бшуу. Хэрбээ энэ продукт станци дээрэ хаягдашоо һаа, арадай үмэнэ хэһэн гэмтэ ябадал, общественэ тоноһон хэрэг болонол. Хэрбээ ши үтэгжүүлгэнүүдые саг соонь хээгүй һаа, оронойнгоо тонно орооһо таряа абаха арга боломжые хаһаба гээшэлши. Эгээл иимэһээ үтэгжүүлгэнүүдые сагаан талада хаяхыень зүбшөөрэгшэдыешье, үтэгжүүлгэнүүдые саг соонь зөөжэ абаашаха, тэдэнние хэрэглэхэ тухай анхарал оролдолго гаргадаггүйшүүлыешье гуримтай болгохо, коммунис байгуулалтын аша хэрэгтэ хохидол үзүүлһэн хүнүүд шэнгеэр хэһээхэ хэрэгтэй.

Би нэгэ жэшээ харуулха хүсэлтэйб. Ургаса дээшэлүүлхын тулада үтэгжүүлгэнүүдэй ямар удха шанартай байһаниие зүбөөр сэгнэдэг хүнүүд тухай энэ жэшээ харуулна. Энэ жэлэй хабар Америкын мэдээжэ фермер Росуэлл Гарст манай орондо ерэһэн байха. Нэгэ совхоздо байхадаа энэ хүн кукуруза таряжа байхыень ажаглан хараба. Үтэгжүүлгэгүйгөөр кукурузын таригдажа байхые харахадаа Гарст дураа гутан иигэжэ хэлээ: «Таанар юу хэнэ гээшэбта? Би Хрущевто гомодохоб!» Сеялщик элдэб аргаар тайлбарилжа эхилбэ. Тиихэдэнь Гарст иигэжэл өөрынхеэ хэлээ: «Үтэгжүүлгэ хэхэ хэрэгтэй, үтэгжүүлгэгүйгөөр тарижа болохогүй!»

Энэ ушарта совхозой директор зэмэтэй бэшэ байгаа гэжэ намда хэлээ һэн. Совхозынь үтэгжүүлгэ оложо, кукурузада хэжэ шадабагүй. Зүгөөр ондоошье баримтанууд бии байдаг. Зарим ушарта үйлэдбэриин управлениһаа колхозууд болон совхозуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ телеграммануудые эльгээдэг, станцинууд дээрэһээ минеральна үтэгжүүлгэнүүдые зөөжэ абаашаагүй һаатнай, донгодолго үгэхэбди гэжэ занадаг байха юм. Станциһаа минеральна үтэгжүүлгэнүүдые абахын түлөө заналта хүлеэжэ байдаг ямар хүтэлбэрилэгшэ гээшэб. Ехэ ашаг туһа абахын түлөө хүрьһэндэ үтэгжүүлгэ хэхэ гэжэ иимэ хүтэлбэрилэгшэ оролдолго гаргаха гээшэ аал? Үтэгжүүлгэ гээшэ тэрээндэ дарамта болоно ха юм. Ажахын тиимэ хүтэлбэрилэгшэ хадаа модохир тулюур болошоо, ажабайдалһаа, эрдэм наукаһаа таһаршоо. Тэрэниие һургаха гээ һаа, сагшье, мүнгэшье туһагүйгөөр хаяһан ябадал болохо байна бшуу. Үтэгжүүлгэдэ эзэн бусаар хандадаг, тэрэниие гутаадаг, тиигэжэ арад зондо айхабтар ехэ хохидол үзүүлдэг, бидэнэрэй урагшаа дабшалтые һаатуулдаг тиимэ хүтэлбэрилэгшэдые эрид шууд һэлгэхэ хэрэгтэй.

Манай орон урган хүгжөө. Партимнай гайхамшагта олон хүдэлмэрилэгшэдые хүмүүжүүлээ. Манайда хүдөө ажахын үйлэдбэриие һайнаар мэдэдэг хэдэ хэдэн миллион эрдэмтэд, шадабаритай хүнүүд, бэлигтэй эмхидхэгшэд бии. Тэдэнэрые хүтэлбэрилхы хүдэлмэридэ зүрхэтэйгөөр дэбжүүлхэ хэрэгтэй. Хүдөө ажахые мэдэдэг шэнгеэр бэеэ харуулдаг аад, минеральна үтэгжүүлгэнүүдые сэгнэдэггүй, тэдэниие гутаадаг хүнүүдые харюусалгата тушаалда байлгажа болохогүй. Тиимэ «мэдээшын» орондо эршэ зоригтой залуу хүниие абаад, хүдөө ажахые һулаар мэдэхэ һаань, тэрэниие һургажа, ажахые толгойлогшоор табяа һаа дээрэ. Зорилгоёо зүбөөр ойлгодог тиимэ хүтэлбэрилэгшэ хадаа минеральна үтэгжүүлгые хура бороодо, саһанда оруулжа байдаг «мэдээшэһээ» оло дахин ехэ туһа үгэхэ байна.

Бидэнэр бултадаа ажал хэрэгээ һайнаар мэдэхэ зэргэтэйбди. Ажал хэрэгтэ дурагүй, зохихо эрдэмгүй байгаа һаа, эгээн юрын мэргэжэлшье шудалжа шадахагүйш. Би хүдэлмэришэн байхадаа ямар нэгэн даалгабари дүүргэхын тулада конус тэмдэглэжэ шадаха хэрэгтэй байһаниие һананаб. Хожомынь, геометри, тригонометри шудалан үзэхэдөө энээнэй бэлэхэнээр хэгдэдэгые ойлгоо бэлэйб. Тиихэдэ урдань, дүй дүршэлтэй мастер конус яажа тэмдэглэхые бидэнэртэ харуулдаг байгаа юм. Туһаламжа үзүүлһэнэйнь түлөө баясхалан хүргэжэ, бидэнэр салингаа абахадаа тэрээндэ хоёр—хоёр кружка пиво табиха баатай болоошо бэлэйбди. **(Хүхюу шэмээтэй болоно).**

Мүнөө, саг ондоо байна ха юм. Заводууд дээрэ, совхозууд болон колхозууд дотор олонхидоо эрдэм һургуулитай хүнүүд хүдэлмэрилнэ. Ямар нэгэ хүдэлмэриие юушье ойлгонгүйгөөр бэшэ, харин юушье хэжэ байһанаа һайн мэдэдэгээр хүниие һургаха арга боломжо бии. Жэшээлхэдэ, таряашан газарай хүрьһэн дотор, ургаса дотор ямар юумэ болодогые ойлгохо, ямар нэгэн химическэ зүйлые мэдэхэ, ургамалда тэрэнэй ямараар нүлөөлдэгые ойлгохо ёһотой.

Нүхэдүүд! Колхозууд болон совхозуудта мүнөө бии байһан үтэгжүүлгэнүүдые хүдөө ажахы дотор хаана хэрэглээ һаа үлэмжэ һайн байһан тухай би мүнөө үтэгжүүлгэнүүдые ашаглаха асуудалнуудые хаража үзэжэ байхадаа хэлэхэ хүсэлтэйб. 20 миллион тонно минеральна үтэгжүүлгэнүүдтэй байха гээшэмнай юун гэһэн удхатайб? Энэмнай багашье, ехэшье байна. Хэрбээ хүдөө ажахын эрилтэнүүдые хүсэд хангаха гэжэ бодоо һаа, иимэ тоогой үтэгжүүлгэ бага гээшэ. Хэрбээ эдэ үтэгжүүлгэнүүдые үлэмжэ таатай зохид газартань хэрэглээ һаа, энэмнай тиимэшье бага бэшэ, нилээд горитойхон аша туһа үгэхэ байха. Манайда мүнөө болотор ямар юумэн хэгдэдэг байгааб? Хизаарта гү, али областьдо ямар нэгэн тоогой үтэгжүүлгэнүүд таһалагдан үгтөөд, колхоз, совхоз бүхэндэ бага багаар хубаагдадаг, тиихэдэ ажахы дотор ургасые дээшэлүүлхэ гү гэжэ бодожо үзэнгүйгөөр гектар бүридэ хубаадаг байгаа бшуу. Иимэ юумэн юундэ хүргэдэг байгааб? Колхоз гү, али совхоз үтэгжүүлгэ худалдан абаад, тэрэниие хүрьһэндэ хэжэ, аша үрэ абадаггүй байгаа. Иимэ ябадалые эрид шууд буруушааха, «бултанда бага багаар үгэхэ» гуримаар үтэгжүүлгэнүүдые хубаадаг заншалые орхихо хэрэгтэй.

Минеральна үтэгжүүлгэнүүд манайда даб дээрэ дутуу байна. Тэдэниие бүхы 218 миллион гектар тарилгын талмайда хубаажа болохогүй. Бидэнэр үлэмжэ зүб замаар ябаха зэргэтэйбди. Минеральна үтэгжүүлгэнүүдэй үлэмжэ ехэ аша үрэ үгэмөөр газарнуудые шэлэн олохо шухала. Ехэ орооһо таряа болон бусад продуктнуудые абахын тулада тэдэл газарнуудтань үтэгжүүлгэнүүдые эльгээхэ хэрэгтэй.

Жэшээлхэдэ, хэрбээ нэгэ районда центнер үтэгжүүлгэ гурбан центнер орооһо таряа үгэдэг байхадань, нүгөөдэ районда тэрэл центнер үтэгжүүлгэ миил центнер орооһо таряа үгэдэг байгаа хадань, ургаса ехээр нэмээдэг газартань үтэгжүүлгэ түрүүшын ээлжээндэ үгэхэ хэрэгтэй. Энэ хадаа ажал хэрэгтэ гүрэнэй ёһоор хандаһан ябадал болохо.

Минеральна үтэгжүүлгэ хэһэнэй ашаар, мүн тэрэшэлэн уһалагдадаг газарһаа хаана хэды шэнээн орооһо таряа абажа болохоб гэжэ таанарай һайнаар мэдэхын тулада зарим тэды тоонуудые харуулха хүсэлтэйб.

Жэшээ болгон Краснодарай хизаар абажа үзэе. Эндэ гайхамшагта хүрьһэтэй, шииг нойтоншье хүсэд бии. Кубаниин эрхэ байдалда центнер минеральна үтэгжүүлгэ ургасые эгээн ехээр нэмээдэг гэжэ мэдэрэгдэнхэй. Энэ юун гээшэб, хэрбээ Краснодарай хизаар дотор орооһото ургамалнуудта хэрэгтэй соонь үтэгжүүлгэ хээ һаа, юу абаха гэжэ хараалжа болохо байна гээшэб? Энэ хизаар дотор тарилгын бүхы талмайнь 4 миллион 158 мянган гектар болоно. Таанар намарай ургамалнуудые хоёр миллион гектарта, тэрэ тоодо намарай шэниисэ—1 миллион 700 мянган гектарта, намарай ешмээн—300 мянган гектарта тариха гэжэ хараалнат.

Мүнөө жэлдэ хизаар дотор намарай таряанай дунда зэргын ургаса гектарһаа 26 центнер болоо. Хэрбээ гектарта таба-зургаан центнер минеральна үтэгжүүлгэ хээ һаа, гектарһаа 40—40 центнер орооһо таряа абажа болохо.

Энэ тоое юрэл, тооложо үзэхын тула абанаб. Тиигэбэшье Кубаниин колхозууд болон совхозуудай арга боломжонууд ехэ байна гээшэ ха. Намарай шэниисын «безостая-1» гэжэ тон үнэтэй һайн сорт үгэһэн манай герой, гайхамшагта селекционер нүхэр Лукьяненко эндэ бии. Энэ шэниисэ гансахан манай орон дотор бэшэ, мүн тэрэнэй хилын гадууршье мэдэрэгдэнхэй байха. Би Югославида «безостая-1» манайхидал адляар тэндэ суутай болоо гэжэ ханамжатайгаар шагнаа бэлэйб.

Нүхэр Лукьяненко туршалгынгаа ажахын гектар бүриһөө 60—60 центнер шэниисэ абана. Усть-Лабинска үйлэдбэриин управлениин колхоз, совхозуудые абаад үзыт. Мүнөө жэл тэдэнэр тарилгын бүхы 80 мянган гектар талмайһаа гектар бүриин 38,9 центнер намарай шэниисэ хуряажа абаа. Орооһо таряанай бүхы ургасань тус управлени дотор иимэ байгаа: 120 мянган гектар газарһаа гектар бүриин 36,6 центнер байгаа. Хүрьһэёо тиимэ һайнаар үтэгжүүлээгүй байхадань иимэ ургаса абтанхай. Хэрбээ үтэгжүүлгэ бүри ехээр хэрэглээ һаа, нилээд дээшэ ургаса абтаха байгаа. Таанар энээниие зүбшөөхэ байхат гэжэ һананам. Тиин гектарһаа 40 центнер намарай шэниисэ хуряаха гэжэ саашадаа хараалха ябадалые таанар баһал зүбшөөхэ байхат гэжэ һананам.

Краснодарай хизаарта гектар бүриһөө 40 центнер намарай шэниисэ хуряажа абаха гээшэ ямар удхатайб? Энэмнай, нүхэдүүд, мүнөө хуряадаг хэмжээнһээ гадна, гектар бүриин 85 пүүд орооһо таряа, 2 миллион гектар талмай дээрэһээ 170 миллион пүүд намарай шэниисэ нэмэжэ абаха гэһэн удхатай юм. Энэмнай худалдагдаха ёһотой орооһо таряан гээшэ гэжэ мэдэхэ хэрэгтэй. Юундэб гэбэл, колхоз, совхозуудай үдэр бүриин эрилтые мүнөө хуряагдадаг ургаса хангана.

Зай, иигээд, кукуруза гэжэ үнэтэ ургамалые абаад үзэебди. Краснодарай хизаарта орооһон болгогдон хэрэглэгдэмээр кукуруза 300 мянган гектар газар эзэлнэ. Мүнөө жэл таанар гектар бүриһөө дунда жэшээгээр 21 центнер кукуруза хуряажа абаха байхат. Теэд хоёр-гурба дахин ехэ ургаса абадаг ажахынуудшье танайда олон бии ха юм. Шовгеновскэ үйлэдбэриин управлениин Ленинэй нэрэмжэтэ колхоздо (колхозой түрүүлэгшэ нүхэр Беданоков эндэ байлсана) гектар бүхэнһөө 60—60 центнер кукуруза хуряажа абана.

Хэрбээ газараа үтэгжүүлээ һаа, таанар гектар бүриһөө дунда жэшээгээр кукурузын 50—50 центнер орооһо хуряажа абаха зэргэтэйт. Теэд тиин гектарһаа 50—50 центнер кукуруза абаха гээшэмнай ямар удхатайб? Энэ хадаа мүнөө колхоз, совхозуудай суглуулдаг хэмжээнһээ гадна гектар бүриһөө—29 центнер гү, али 175 пүүд нэмэлтэ таряан абтаха гэһэн удхатай. Тарилгын 300 мянган гектар талмай дээрэһээ 52 миллион пүүд нэмэлтэ кукуруза хуряагдаха болоно.

Тиихэлээрээ, минеральна үтэгжүүлгэ хэрэглэхэдэ, 170 миллион пүүд намарай таряа, 52 миллион пүүд кукуруза, тиин хамта дээрээ 222 миллион пүүд нэмэлтэ орооһо таряан абтаха болоно. Энэ хадаа имагтал ургаса дээшэлүүлхэдэ абтаһан нэмэлтэ таряан болоно гэжэ дабтан хэлэнэб. Теэд үшөө мүнөө жэлдэ худалдаха гэжэ уялгалһан 200 миллион пүүд орооһо таряае энээндэ нэмэхэ хэрэгтэй. Дүн хамта дээрээ 422 миллион пүүд худалдагдаха орооһо таряан болоно гээшэ. Мүнөө жэлдэ таанар 200 миллион пүүд бэшэ, 215 миллион пүүд худалдахат гэжэ намда хэлээ һэн. Минеральна үтэгжүүлгэ хэрэглэн, ургаса дээшэлүүлхэдэ нэмэжэ абтаха таряае энээн дээрэ нэмэбэл, худалдагдаха орооһо таряанай ниитэ хэмжээн 437 миллион пүүд болохо юм. Нүхэдүүд, танай арга боломжонууд иимэл даа!

Ургасын хэмжээе хараалхадаа, намарай таряанда 5-6 центнер минеральна үтэгжүүлгэ хэрэглэхэ байхат гэжэ бодоо һэм. Иигээд байхада таанарта үтэгжүүлгэ үгэһэнэй хэрэг бии гээшэ гү, али үгы гү?

Һууриһаа харюусанад. Бии, бии!

Н. С. Хрущев. Бии, бии гээшые иигэжэ ойлгохо байнаб. Шухала хэрэгтэй үтэгжүүлгэ таанарта гүрэмнай үгэхэ, харюудань таанар гүрэндөө 400—450 миллион пүүд орооһо таряа худалдаха ёһотойт. Тиихэдэ таанарта ашагтай байха. Хизаарайтнай колхоз, совхозуудай экономико эрид хубилха, юундэб гэбэл, орооһото ургамалнуудые тарихада гаргашалагдаха гаргашануудтнай имагтал минеральна үтэгжүүлгын үнэ сэнгэй тухай ба тэрээниие хэрэглэһэнэй зэргээр дээшэлхэ, харин худалдагдадаг орооһо таряан хоёр үлүүтэй дахин ехээр абтадаг болохо байна. Тиимэһээ мүн лэ тэды шэнээн гаргашын байтар орооһо таряанай ажахыһаа абтаха олзо доходынь аяар 2 үлүүтэй дахин ехэ болохо юм. Үтэгжүүлгэ хэрэглээшье һаа, үгышье һаа, таанар газар хахалха, тарилга хэхэ, үрэһээ бэлэдхэхэ мэтын хүдэлмэринүүдые заатагүй хэхэ болонот. Мүнөө хэгдэһэн ажал дээрэтнай үтэгжүүлгын нэмэгдэхэдэ, худалдагдаха орооһо таряан гэнтэ хоёр дахин ехээр абтаха байна. Хэрэг ушар иимэ байна, үтэгжүүлгэ хэрэглэхэдэ Кубаниин колхоз, совхозуудта иимэ ашагтай байна. Хямда орооһо таряа абалгаар таанар дэлхэй дээрэ түрүү һуури эзэлжэ шадаха байнат. Иихэдээ би таанарые агитироваалжа байнаб, зүгөөр таанарые ехээршье агитироваһанай хэрэггүй гэжэ бодоноб. Энэ хэрэгэй экономическа талаараа хэды шэнээн ашагтай байһые таанар өөһэдөө ойлгонот. **(Альга ташалга).**

Таанад ехэ һайн һайхан арга боломжотой байнат, бодожо үзэхөөр, хүдэлмэри хэхээр зорилгонууд яһала бии. Тиин Кубаниин зон хүдэлмэрилжэ шададаг юм, мүнөө жэлшье таанар һайн жэшээ харуулжа байнат. Хизаарайтнай колхоз, совхозууд 200 миллион пүүд талха таряа гүрэндөө худалдаха уялга абаһан аад, 175 миллион пүүдыень, тэрэ тоодо 133 миллион пүүд шэниисэ худалдаад байна. 8,5 миллион пүүд рис (сагаан будаа) худалдагдаха юм.

Энэ ехэ һайн гээшэ. Абаһан уялгаяа амжалтатайгаар дүүргэжэ, ороноо талха таряагаар хангаха хэрэгтэ зохихо зэргээр хубитаяа оруулдаг танай хизаарай болон бусад областьнуудай, хизаарнууд болон республиканууд колхозниогуудта, совхозуудай хүдэлмэришэдтэ совет арад халуун баясхалан хүргэнэ. **(Нэрьемэ альга ташалга).** Хүдөө ажахын һайн һайн сортын ургамалнуудые бии болгоһон мэргэжэлтэд ба эрдэмтэдтэ баһал баясхалан хүргэнэбди. **(Альга ташалга).**

Газар таряалангай гайхамшагта түрүүшүүлтэй, мэргэжэлтэдтэй, эрдэмтэдтэй Краснодарай хизаар гүрэндөө жэл бүри 400—450 миллион пүүд талха таряа худалдаха зорилго табяад, тэрэнээ шиидхэжэ шадаха юм. Энэ хадаа таанарай саашанхи арга боломжо, таанарай саашанхи зорилго мүн гэжэ дабтан хэлэнэб. Энэ тоонуудай бодото дээрээ бэелэл болохын тулада һайнаар хүдэлмэрилхэ хэрэгтэй.

Танай зоноло таригдадаг шэниисэ, рис, кукуруза, наран сэсэг, саахарай свёкло мэтэнүүд ёһотойл баялиг мүн. Энэ баялигаа гүйсэд дүүрэнээр ашаглаха хэрэгтэй. Шэниисын баян ургаса абахын тула минеральна үтэгжүүлгэ бүри ехээр хэрэглэхэ ёһотой бэзэт даа. Теэд техническэ ургамалнуудые багаар үтэгжүүлдэг болохо ёһогүй. Эдэ ургамалнуудта зорюулагдаха минеральна үтэгжүүлгэнүүд тусгаар хүснэгтэ хараалагдаха ёһотой.

Нүхэдүүд! Минеральна үтэгжүүлгэ хэрэглэһэнэй ашаар ургасаяа дээшэлүүлхэ арга боломжонуудые шэнжэлжэ үзэхэдөө, би Краснодарай хизаарые хараадаа абаһан байнаб. Теэд үтэгжүүлгэ хэрэглэхэдэ, тон ехэ ургаса абтадаг районууд манайда олон. Энээн дээрэһээ ямар тобшолол хэгдэнэб гэбэл, хэрэглэхэдэ эгээн һайн районуудта үтэгжүүлгые тус тустань ашаглаха зорилго гүрэн түрын удха шанартай тон шухала хэрэг болоно.

Үтэгжүүлгэ хэрэглэн, Кубаньда гектар бүриһөө 15—17 центнер шэниисэ нэмэжэ абахада болохо юм гэжэ академик П. П. Лукьяненко институдай ажахын жэшээ дээрэһээ баримталан нэгэнтэ бэшэ хэлээ һэн. КПСС-эй ЦК-да болоһон зүблөөн дээрэ академик И. Ф. Бузанов болон бусад эрдэмтэд Украинын ой модото талын районуудта минеральна үтэгжүүлгэ хэрэглэхэдэ ашагтай байһан тухай баһал иимэрхүү баримтануудые харуулаа һэн.

Наука болон бодото баримтануудые хүтэлбэри болгон, бидэнэр центнер орооһо таряа бүхэнөө эзэн ёһоор хэрэглэхын тула ерэхэ жэлэйнгээ ургасые элбэг ехээр минеральна үтэгжүүлгээр хангаха тухайгаа һайса бодожо үзэхэ зэргэтэйбди.

Уридшалан тооложо үзэһэнэй ёһоор, 1964 ондо манай орон орооһото ургамалнуудта 10 миллион тонно минеральна үтэгжүүлгэ бэлэдхэн зорюулжа шадаха байна. Эрхим һайнаар ашаглагдаха колхоз, совхозуудта эдэ үтэгжүүлгэнүүдые үгөө һаа, хүдөө ажахымнай ямар ехэ ашаг олзо үгэхэ гээшэб? Нэгэ центнер минеральна үтэгжүүлгэ хэрэглэхэдэ хоёр-гурбан центнер нэмэлтэ орооһо таряан абтаха гэжэ эрдэм наука шэнжэлэн харуулһан, үнэн бодото байдал гэршэлэн батадхаһан байха юм. Тиихэлээрээ тонно үтэгжүүлгэ гээшэмнай хоёр-гурбан тонно орооһо таряан, харин 10 миллион тонно үтэгжүүлгэ гээшэмнай 20—30 миллион тонно орооһо таряан, үгышье һаа, 1 миллиард 200 миллион тонно үтэгжүүлгэ гээшэмнай 1 миллиард 800 миллион пүүд нэмэлтэ талха таряан болоно бшуу.

Һайн эрхэ байдалда нэгэ гектар газар дээрэ 5 центнер минеральна үтэгжүүлгэ хэбэл, Хойто Кавказай районуудта гектарһаа 15—17 центнер намарай шэниисэ, центральна хара хүрьһэтэ областьнуудта—10 центнер, Украинын ССР-эй ой модото талын ба Полессиин районуудта 12 центнер намарай шэниисэ гектарһаа нэмэжэ абтаха юм гэжэ эрдэмтэд баримталан хараална, бодото байдал батадхан гэршэлнэ.

Энэмнай хүсэд бэелүүлэгдэмээр тоо баримтанууд юм. Эдэ тоонууд колхозууд болон совхозуудай дүй дүршэл дээрэ үндэһэлэгдэнхэй. Зүгөөр эндэ тус районуудай хүрьһэнэй болон климадэй тон ондо ондоо байһые, мүн хүтэлбэрилхы кадрнуудай мэргэжэл шадабариин ондо ондоо янзын байһые хараадаа абаха хэрэгтэй болоно гээшэ ха. **(Зал соо шэмээтэй болоно).**

Орооһото ургамалнуудта үтэгжүүлгэ хэрэглэхэдэ, зохид һайн газарта 1962 ондо 11 миллион гектар шэниисэ таригдаһан байгаа. Минеральна үтэгжүүлгэ хэрэглэхэдээ, бидэнэй ямар ехэ ашаг олзо абаха байһамнай удаадахи баримтанууд дээрэһээ эли болоно:

	Хойто Кавказай районууд (Ростовско область Халимагай АССР хоёргүйгөөр)	ЦЧО районууд (Воронежэй, Тамбовой, Курска, Липецкэ, Орловско болон бусад областьнууд)	Украинын ой модото талын ба Полессиин районууд	Башкирай ба Татарай АССР, Горьковско болон бусад областьнууд	Хамтадаа
Шэниисэ тариха талмай (млн. гектар)	3,2	1,8	3,3	2,7	11,0
5 жэлдэ дунда зэргээр абтаха ургаса (гектарһаа центнер)	18	15	18	10	
5 жэлдэ орооһо таряанай ниитэ суглуулбари жэл соо дунда зэргээр (миллион пүүд)	351	168	362	165	1.046
Гектарта 5 центнер минеральна үтэгжүүлгэ хэхэдэ эды шэнээн орооһо таряан абтажа боломоор байна: ургаса (гектарһаа центнер)	35	25	30	18	
ниитэ суглуулбари (миллион пүүд)	683	275	604	296	1.858

Тиихэлээрээ, эдэ зононуудта гектар тарилга дээрэ 5 центнер минеральна үтэгжүүлгэ хэхэдэ, орооһо таряанай юрэнхы суглуулбари 1 миллиард 46 миллион пүүдһээ 1 миллиард 858 миллион пүүд хүрэтэр ехэ болохо гэхэ гү, али 800 миллион пүүд нэмэлтэ ургаса абтаха байна. Энээнэй тулада 5—6 миллион тонно үтэгжүүлгэ хэрэгтэй болохо юм. Энэ 800 миллион пүүд орооһо таряан мүнөө манда ехэ хэрэгтэй болохо байгаа, харин минеральна үтэгжүүлгэеэ бүри ехээр үйлэдбэрилэн, улам һайнаар хэрэглээ һаа, тиимэ ехэ орооһо таряа абажа шадаха байгаабди.

Зохид һайн эрхэ байдалтай районуудай колхозууд болон совхозууд сагаа гээнгүйгөөр үтэгжүүлгэ бүри һайнаар хэрэглэхын түлөө тэмсэл дэлгэрүүлхэ шухала. Тиихэ зуура, түрүү ажахынуудай дүй дүршэл ехэ удха шанартай байна. Жэшээнь, Курска областиин олохон ажахынууд дунда зэргээр гектарһаа 12—13 центнер орооһо таряа абана. Зүгөөр, үтэгжүүлгые ашагтай һайнаар хэрэглэн энээнһээ хоёр дахин ехэ ургаса абадаг ажахынууд мүн лэ тэрэ область дотор бии юм. Дмитриевскэ үйлэдбэриин управлениин Калиновка тосхоной колхоздо мүнөө жэл сагай уларил муу байбашье, гектарһаа 21 центнер намарай шэниисэ, 24 центнер хара таряа, 20 центнер ешмээн, 24 центнер горох хуряажа абаа. Харин тиихэдэ бүхы Курска область дотор орооһо таряанай ургаса тухайлбал 10 центнер болохо юм. Газар таряалангай культура гээшэмнай иимэ байнал даа! Калиновка тосхоной колхозуудта мал ажал һайнаар хүгжэнэ, ажахыдань паг шэбхэ ехэ элбэг. Полидоо паг шэбхэ, минеральна үтэгжүүлгэ гаргажа хэрэглэхэ гээшэ тогтууритай баян ургаса абаха арга олгоно.

Юрэ хэлэхэдэ «безостая-1» гэдэг шэниисэ Курска областьдо тарихыень би һайшаагаагүй һэм. Энэ сорт гаргаһан нүхэр Лукьяненко намда гомдохогүй бэзэ гэжэ һананаб. Юундэ тиигээбиб гэхэдэ, энэ һайн сортые муу тоодо оруулхагүй гэһэн байгааб, ушарынь энэ сорт урда зүгтэ ургамаар, харин Курска областьдо 30 градус хүрэтэр хүйтэн болодог ха юм. Курска областиинхин «мироновская-808» сорт абанхай. Туршалгын газарнуудта гектарһаа 43 центнер хүрэтэр иимэ сортын шэниисын ургаса абтанхай. «Кунцевская-45» сорт гектарһаа 33—33 центнер ургаса үгөө. Харин нютагжаһан сорт 22—22 центнер ургаса үгэһэн байна. Энэншье ойлгосотой юм. «Мироновская-808» гээшэмнай саһа багатай үбэлэй сагые бэлээр тэсэжэ гарадаг, тала газарай сорт ха юм.

Эгээл һайн һайн газарнуудта ехэ үтэгжүүлгэ хэрэглэхэ зорилго табигдаһан мүнөө үедэ кадрнуудайнгаа харюусалгые бүри дээшэлүүлхэ, ажахын хүтэлбэрилэгшэдтэ улам ехэ эрилтэ табиха, үтэгжүүлгэ хайшан гээд һайнаар хэрэглэхээ алибаа тушаалай бүхы хүдэлмэрилэгшэдэй мэдэдэг болохо тухай оролдохо хэрэгтэй.

Гэбэшье, али нэгэн ажахыда үтэгжүүлгэ хэрэглээд, харин бага ургасатай зандаа үлэдэг жэшээнүүдэй манайда бии байһаниинь гэмшэлтэй.

Анхаралда абамаар жэшээ харуулһууб. Эндэ юрын таряашан тухай гү, али дунда зэргын колхоз тухайдашье хэлэгдэнэ бэшэ, харин СССР-эй Хүдөө ажахын министерствын туршалгын ажахы тухай—«Михайловское» совхоз тухай хэлэгдэнэ. Тэндэ һүүлэй хоёр жэл соо үтэгжүүлгэ иимээр хэрэглэгдэнэ, тус ажахын хүдэлмэриин дүн иимэ байна:

	1962 он.	1963 он
Гектар тарилгада минеральна үтэгжүүлгын хэгдэһэниинь (центнерээр)	5,3	4,2
Иимэ ургаса абтанхай (гектарһаа центнер) намарай таряан	11,8	12,5
хабарай таряан—хамтадаа	6,9	19,3
тэрэ тоодо: горох	6,7	17,3
ешмээн	12,5	21,9
обёос	11,4	21,3
орооһон болохо викэ	хосороо	18,5
Орооһото бүхы ургамалнуудай ургасань дунда жэшээгээр (гектарһаа центнер)	9,9	17

Мүнөө жэлдэ нёдондонойхиһоо бага үтэгжүүлгэ хэгдэбэшье, хоёр дахин шахуу ехэ ургаса абтаа гэжэ харанабди. Тиимэһээ хэрэг ушар гансашье үтэгжүүлгэһээ болоно бэшэ, харин энээниие хэрэглэдэг хүнүүдһээ нилээд шалтагаалха байха. Хүдөө ажахын шэнэ министр нүхэр Воловченко гэгшэ туршалгын ажахын байдалтай танилсаад, хүрьһэнэй болон ургамалай эрилтые хараадаа абангүйгөөр үтэгжүүлгэ хэгдэһэн байна гэжэ, эрхим болзорнууд тоодо абтаагүй байна гэжэ элирүүлэн мэдэбэ. Ямар юумэ, хайшан гээд хэхэб гэжэ хүнүүдтэ харууламсаар, кадрнуудые һургамсаар хэрэг ушар һайжарһан байна.

Кадрнуудые шэлэхэ, һургаха гээшэ эрхим зэргын удха шанартай хэрэг мүн гэжэ эндэһээ харагдана. Зарим һайн хүдэлмэрилэгшэдшье минеральна үтэгжүүлгын удха шанарые ушөөл ойлгодоггүй юм. Энээниие эрдэм-шэнжэлэлгын институдууд, туршалгын станцинууд, үйлэдбэриин управленинүүд ойлгуулан тайлбарижа байха ёһотой гэжэ һананаб.

Үтэгжүүлгые бодомжотой һайнаар хэрэглэхэ шухала гэжэ таанар булта мэдэрнэ хэбэртэйт. Үйлэдбэриин управленинүүд эмхидхэлэй хүдэлмэриие үргэнөөр ябуулха ёһотой. Үтэгжүүлгые хубаарилха гээшэ политическэ ехэхэн асуудал мүн гэжэ онсолон тэмдэглэхээ хүсэнэб. Үтэгжүүлгые хизаарта юрэнхы дээрэнь худалдаха бэшэ, үйлэдбэриин управленидэ юрэнхы дээрэнь худалдаха бэшэ, харин тусгаар ажахыда—колхоз, совхоздо худалдаха, тиихэдэ үтэгжүүлгэ хэрэглээд, мэдээжэ зэргын нэмэлтэ орооһо таряа заатагүй үгэхэ ажахыда худалдаха ёһотой.

Жэшээнь, минеральна үтэгжүүлгэ худалдаха контрактациин договор, зохихо зэргын документ зохёохо хэрэгтэй. Энэ договорой ёһоор нэгэ талань—энэ ушарта үйлэдбэриин управлени ба «Сельхозтехника» —колхоз, совхоздо тусгаар хэмжээнэй үтэгжүүлгэ гаргажа үгэхэ, харин нүгөө талань—энэ ушарта колхоз гү, али совхоз—эдэ үтэгжүүлгэнүүдые хэрэглэжэ нэмэлтэ ургаса[...] ха, гүрэндөө тэды шэнээн [...] таряа нэмэжэ худалдаха гэһэн [...] га абаха байна. Тиин үтэгжү[...] бидэ уриһаар үгэһэн боло[...] энээниемнай намартаа орооһо [...] ряагаар ба хүдөө ажахын [...] продуктнуудаар түлэхэ, тэхэ[...] ёһотой болоно.

Үйлэдбэриин управленинүү[...] жүүлгэ гаргашалха хэрэгэй [...] һоо нарин шанга хиналта [...] зэргэтэй. Орооһо таряанда [...] жүүлгэ гаргажа үгэхэдөө, [...] саахарай свёкло, наран сэсэг, [...] улһа, сай болон бусад ургам[...] дай орондо гаргажа болохогү[...] би хэлээ һэм. Дурсагдаһан у[...] нуудта хүсэд хэмжээнэй үтэг[...] үгэжэ байха хэрэгтэй, мүн [...] тустаа ургасаараа тоосожо ба[...] үйлэдбэриин управленинүүд[...] хозууд болон совхозуудай х[...] рилэгшэдһөө эрилтэ табидаг [...] ёһотой.

Намда үгэһэн тоо мэдээнү[...] тор эдэ ургамалнуудай дунда [...] ушараар наран сэсэг нэрлэг[...] байшоо. Теэд би академик В. С[...] товойт тээшэ хараад, наран с[...] шье үтэгжүүлгэ баһал х[...] юм гэжэ тэрэ дороо хэлээ һ[...] силий Степанович, Та а[...] һайн сортын наран сэсэгүүд[...] болгонхойт. Танай алдар н[...] най орон дотор һайса мэдээж[...] хаһаа гадна, мүн Танай т[...] бүхы дэлхэйн зон мэдэдэг юм! [...]**га ташалга).**

Мүн «безостая-1» гээшын [...] академик П. П. Лукьяненкош[...] һал тиимэ ехэ алдар суутай [...] хой гэжэ дахин баяртайгаар [...] байнаб. **(Альга ташалга).**

Нэгэтэ хэдэн жэлэй саад[...] Югославиин Социалис Феде[...] на Республикын президент[...] хэр Тито цамтай хөөрэлд[...] Италиин шэниисэ тухайда [...] ска сортые абаад туршажа [...] жэ хэлээ һэн. Баһа Румыни[...] нии хани нүхэд энээн туха[...] һэн байгаа. Харин мүнөө [...] тая-1» гэжэ шэниисыемнай [...] магтажа байна. Ехэл һайн [...] бии болгобот даа, һайн даа, Пантелеймонович! **(Альга та[...]**

Уһалагдадаг газар хадаа орооһо таряа бүри ехээр абада[...] болохо шухала арга нүхэсэл м[...]

Минеральна үтэгжүүлгэ бүри ехээр үйлэдбэрилдэг болохо зорилгые шиидхэхэ зуураа, бидэнэр орооһо таряанай ургаса дээшэлүүлхэ шухала бусад арга боломжонуудые хэрэглэхэ тухай бодожо үзэхэ—мүнөө уһалагдадаг газарнуудта сагаан будаагай, кукуруза болон бусад орооһото ургамалнуудай ургаса дээшэлүүлхэ, газар уһалалгын шэнэ түхеэрэлгэнүүдые элбэг ехээр бүтээхэ хэрэгтэй.

Манай орон, илангаяа Баруун Сибириин, Казахстанай, Поволжиин районууд, Украинын урда талын зарим районууд ган гасуурта халтад гээд лэ дайрагдажа байдаг.

Тиин мүнөө жэл сагай уларилай талаар айхабтар бэрхэ байшаба. 1962—1963 онуудта Европын олохон оронуудта угаа хүйтэн, шэрүүн үбэл болоһон байна. Манай эндэшье баһал тиимэ байгаа. Олохон районуудтамнай удаан саг соо тон хүйтэн байба, эгээн шухалань гэхэдэ, тэрэ хүйтэн сагта саһан ороогүй бшуу. Тиимэһээ ехэхэн талмай дээрэ намарай таряан, гол түлэб шэниисэ нэгэн гэбэл оройдоошье хосорһон, үгышье һаа, ехэ муугаар гараһан байжа, тэдэнэй орондо ондоо ургамалнуудые тариха баатай болоогдоо. Энэ хадаа һайн ургаса абаха арга боломжыемнай эрид бага болгоһон байна.

Энээнһээ гадна, зуниинышье гандуу, халуун байгаа. Эгээл ургасын гаража эхилжэ, эдеэшэжэ байха үедэ ехэ халуун болоһон, бороогүй байһан юм. Энэнь ургамалай гарахада, илангаяа орооһо таряанай эдеэшэхэдэ ехэ муу байгаа. Оронаймнай Европын хубиһаа гадна, мүн Казахстан, Сибирьтэ, мүн бусад районуудта ехэхэн газарта сагай уларил муу байгаа.

Энээнэй эсэстэ 1963 ондо бэрхэшээлтэй ушар тохёолдожо, урид хараалһанайнгаа зэргын талха таряа хуряажа шадахагүй байнабди. Тиимэ ушарһаа орооһо таряагаа өөһэдөө хэрэглэхэдээшье, малда эдюулхэдээшье, мүн техническэ хэрэглэмжэдэ гаргахадаашье бүри гамтайгаар гаргашалха тухай КПСС-эй ЦК партидаа, арад зондоо хандаха баатай болоо һэн.

Эдихэ орооһо таряагаа хилын саанаһаа худалдажа асарха баатай болоһон байгаабди. Бидэ Канадаһаа 6 миллион 800 мянган тонно шэниисэ, Австралиһаа 1 миллион 800 мянган тонно шэниисэ, тэр[...] бусад оронуудһаа бага зэргы[...] жээнэй шэниисэ худалдажа а[...]

400 мянган тонно шэниис[...] һалжа, бидэндээ аха дүү [...] туһаламжа үзүүлһэндэнь, Ру[...] нүхэдтэ баясхалантай байнаб[...]

Хэрбээ бидэнэр хилээмэ [...] гамтайгаар гаргашалаа һаа, бии байгаа нөөсэмнай хү[...] ядамаргүйгөөр хангахада хүр[...] на.

Саашадаа хүсэд хүрэхэ [...] орооһо таряа заатагүй абта[...] лохо хэмжээнүүдые парт[...] Центральна Комитет, прав[...] вамнай мүнөө үедэ абажа[...] Энээнэй тулада эгээн түрүү[...] ральна үтэгжүүлгэ хэрэгтэй[...] Минеральна үтэгжүүлгые хүс[...] наар хэрэглэжэ байбал, ургас[...] дээшэлүүлжэ болохо юм. [...] мүн тэрэшэлэн газар уһал[...] гые хүгжөөхэ ёһотойбди. Газа[...] ха аргые болоод минеральн[...] жүүлгые хэрэглэһэнэй ашаа[...] хозууд болон совхозууд ор[...] ряанай хүсэд хүрэмөөр ст[...] фонд бии болгохо байна. Тии[...] сагай уларилай муу байбаш[...] мнай бэрхэшээлтэй байдал[...] хогүй юм.

Манай гүрэн орооһо та[...] ехэхэн страховой фонд заата[...] болгохо ёһотой. Тиимэ фонд б[...] гохобди. Тиигээ һаамнай са[...] уларилтай байхада, тогтуури[...] гасаһаа уламжалан, советск[...] номикымнай муу байдалда [...] ябадалһаа аршалха болоно.

Иимэ страховой тарилгану[...] бэл, уһалагдадаг газарнуудта [...] даха орооһото ургамалнууд[...] рай шэниисэ, рис, кукуруза [...] бусад мүн.

Орооһото ургамалнуудай [...] эгээн һайниинь рис [...] лоноб, яахадааб гэхэдэ [...] бол уһалагдадаг газар тар[...] гол шухала ургамал мүн[...] болбол ашаяа һайнаар [...] даг. Уһалагдадаг газарта м[...] руза угаа һайнаар ургада[...] Кукуруза болбол орооһо т[...] эшэ набшаһанай зүйлнүү[...] тагүй тон элбэгээр үгэдэг[...] Мүн уһалагдадаг газарта [...] экономическа талаараа аш[...] үгэдэг байха юм.

(Түгэсхэлынь ма[...] газетын удаадахи но[...] гараха)

БУРЯАД ҮНЭН

2-дохи нюур.

1963 оной октябриин 5.

Хэжэнгын дунда һургуулиин 50 жэлэй ой

Эрдэмэй зам эндэһээ эхитэй

Зорилгомнай шухала

..3 ондо Хойто Шанаагай добо дээрэ Харга- волостной управленийн гэр соо түрүүшынхеэ ..жэнгирээ һэн. Тэрэ хадаа үргэн уужам Хэ- нютагта нээгдэһэн түрүүшын һургуули бэ-

..лууухан ород багша һургуулнингаа гэшхүүр байгаад. «оротты» гэжэ манийе урижа бай- бидэ ехэл шиидэнги бэшээр тус һургуулиин ..тан ороо бэлэйбди,—гэжэ мүнөө гүрэнэй ..эдэ байдаг Ванданов Доржогушаа, Мухар- Радна гэгшэд хөөрэдэг юм.—Тэрэ хүмнай ..в гэжэ нэрэ обогтой байһан юм. 1914 оной ..ын империалис дайнай эхилхэдэ, багшамнай ..абтаһан юм.

..хадаа үргэн уужам Хэжэнгэ нютагта һур- ..нээгдэхэдэ, түрүүшынхеэ багшалһан һайн ..тэй, ёһотой ород хүн байһан юм.

..нгын дунда һургуули хадаа хүн зонойнгоо ..айн нэрэ хүндэтэн боложо, арадай гэгээрэлэй ..бага бэшэ үүргэ дүүргэһэн байна.

..адай мэдээжэ уран зохёолшо Хоца Намсара- ..мсараев тус һургуулиие эрхилхэ зуураа, ..ондо һургуулиин тусхай байшан барюулһан ..1931 ондо Хэжэнгын һургуули хүсэд бэшэ ..һургуули болгон хубилгагдаа һэн.

..үедэ гансашье Хэжэнгэ тосхондо бэшэ, мүн ..бусад тосхонуудта һургуулинууд нээгдэ- ..һэн. Эдэ һургуулинуудай удха шанар ехэ ..юм. Ушар юуб гэхэдэ, шажанай нүлөөһөө ..ние холодуулха хэрэгтэ эмхидхэгдэһэн һур- ..ууд ехэ үүргэ дүүргээ бшуу. Энээнэй нэгэ ..хадаа һурагшадай тоогой эрид дээшэлһэн ..болоно. Хэрбээ 1923—24 онуудта оройдоол ..гшад тоологдодог һаа, 1934 ондо 279 хүн ..байгаа. Харин Эсэгэ ороноо хамгаалгын ..дайнай урдахана Хэжэнгын дунда һургуу- ..19 хүн һуража байгаа. Мүнөө үедэ Хэжэн- ..да һургуулида 1032 хүн тоологдоно.

..нгын дунда һургуули дүүргэжэ гараһан ..үүд удхаараа социалис, формоороо нацио- ..соёл культура хүгжөөхэ хэрэгтэ нилээд үүр- ..гэһэн байна. Жэшээлхэдэ, тус һургуулида ..Чимит Цыдендамбаев, Лхасаран Линхо- ..лон бусад түрэл арадайнгаа соёл культурын ..тэдэ ехэхэн хубитаяа оруулһан байна. Тии- ..үгжэмшэд Ж. Батуев, Д. Ямпилов гэгшэд ..тус һургуулида һуража гараа. Хэжэнгын ..һургуулида һуража гараһан эрдэмтэдые тоо- лохо болоо һаа угаа олон. Тэдэнэй тоодо хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат Г. Туденов, ветеринарна эрдэмэй кандидат Б. Цырендоржиев, геолого-минерологическа эрдэмэй кандидат Ц. Очиров, физико-математическа эрдэмэй кандидат Б. Содномов, түүхын наукануудай кандидат Ш. Чимит-Доржиев болон бусад ороно.

Гансашье һурагшадаараа суурхадаг һургуули бэшэ юм. Тус һургуулида багшалһан багшанар РСФСР-эй болон Буряадай АССР-эй габьяата багшанарай хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байна. Тэдэнэй тоодо А. Атутов, Е. Хуриганова, Н. Намсараев, А. Янгутова, А. Имекова, Д. Намжилова болон бусад ороно.

1960—61 оной һуралсалай жэлдэ Хэжэнгын һургуули ажалай политехническэ үйлэдбэриин һуралсалтай дунда һургуули болгон хубилгагдаа. Юрэнхы эрдэм үгэхэһөө гадна, механизатор, модошо дархан болон культурно-гэгээрэлэй эмхи зургаанай хүдэлмэрилэгшын мэргэжэл олгодог болонхой.

Манай һургуули Хэжэнгын совхозой ажал хүдэлмэридэ горитой туһа хүргэдэг гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Жэшээлхэдэ, 1962—63 оной һуралсалай жэлдэ 5000 шахуу хорёо хаамжа бүтээжэ, ажахын тоосоондо ороһон хонишодой бригадада үгэһэн байна. Гадна һуралсалай туршалгын поли дээрэ кукуруза тарижа, жэл бүри үндэр ургаса абана. Хэжэнгын дунда һургуулиин һурагшад түрэл тосхоноо ногооруулха хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаададаг: 3000 шахуу модо һуулгаһан байха юм.

Һургуулиие ажабайдалтай нягтаар холбохо тухай хуулиин гараһанһаа хойшо һургуулиин багшанар ажалаа шанаржуулха талаар нилээд ехэ юумэ хэһэн байна. Хоёрдохи жэлээ нэгэ класста үлэхэ ушарые бүримүһэн усадхаха талаар багшанар Н. Лобсанов, Н. Одонова, П. Ильин болон бусад горитой амжалтануудые туйлаа.

Түрэл һургуулиингаа табин жэлэй ойн баярта манай һурагшад, багшанар бага бэшэ амжалтатайгаар ерээ гэжэ тэмдэглэхэ шухала.

Ажалай түрүү дүй дүршэл, оронойнгоо түрүү багшанарай онол аргые ажалдаа нэбтэрүүлхэ талаар манай һургуулиин багшанар нилээд амжалта туйлаа.

Д. БАЯРТУЕВ,
һургуулиин директор.

Б. БАЗАРОН

ТАБИН ЖЭЛ

Гэрэлтэ зулын
Гэнтэ тиихэдэ туяаран,
Харахан гэр соо
Харагдан байһан гайхалтай.
Тэрэ сагта
Тэнгэриин наратай байбашье,
Тэсэмгэй ёһоор
Тэмтэрээд бододог байгаа бшуу.
Түлгэмэ үе соо
Түрүүшын үзэглэл дэлгээшэд
Байдалай эрхэ
Багсаан тухайлха байдаг һэн.
Үхибүүн бэеын
Үедөө бэхижэн ургатар,
Оюун бодолой
Дорюун алхам туйлатар
Эдир наһанда
Эрдэм хэды туһатай бэ!
Хэды хүрөөб,
Хэжэнгын адагай һургуули?
Табин жэл соо
Таһалдангүйгөөр ажаһуугаа.
Һайн гэхэ гүт,
Һайхан хэрэгэй түүхые...
Тосхоноо болгоод һууһые?
Юугээр хэмнэхэб,
Юртэмсэ, дэлхэйн хубилһые...
Жэлэй эрьесээр,
Жэмэс, тариянай ургасаар гү?
Хүнэй ябасаар,
Хүдэр богоһын элэсээр гү?
Тэды олондо
Тэмсэлэй эхи залгаһан
Хэжэнгын һургуули
Хэтын түүхэ соо алдартай.
Һаруул замайнь
Һабагша татаад үзөө һаа —
Хэды утаб,
Хэмжүүр табяад дабашагүй.
Үгөөр домоглон —
Үльгэр болгоод барашагүй.
Табин жэл соо
Тариһан «ургасынь» багсаабал:
Орон соогуур
Олохон «маяк» олдохол,
Магтаал нэрыень
Мянгаад хүнүүд үргэнэл.
Мүнөөнэйнь алдар
Мүнхэ гэрэлтэхэ болтогой!

Ажабайдалтай һургуулиин холбоо барисаа бэхжүүлхэ талаар абтаһан хуули Хэжэнгын дунда һургуулида гүйсэд бэелүүлэгдээ.
Зураг дээрэ: бүлэг һурагшад ажалай хэшээлэй үедэ.

Зүрхэнэй дуунууд

Хэжэнгын дунда һургуулиин буряад һурагшадай дунда «залуу зохёолшо» гэжэ буряад литературна кружок үнихэн эмхидхэгдэһэн юм. Тэрэ кружок мүнөө хүрэтэр улам эршэмтэйгээр хүдэлһөөр байдаг. Тэрэнэй гэшүүн боложо ороходоо, эхин түрүүндэ буряад уран зохёолшодой бэшэһэн олохон ном уншаһан, «өөрөө хэдэн шүлэгүүдые бэшэжэ туршаһан һурагшад абтадаг байха юм.

Кружогойхид расписаниин ёһоор үнгэргэгдэдэг хэшээл дээрэ буряад уран зохёолшодой зохёолнуудые түсэбэй ёһоор үзэдэг, удхын болон найруулгын, хэлэнэй талаар шэнжэлэл хэжэ, зүбшэлдэн хэлсэдэг юм. Илангаяа үгын найруулга, буряадай гоё һайхан үгэнүүдые яажа тааруулан найруулнаб, найруулгын шэмэг болодог уран аргые, метафора, эпитет, гипербола, зэргэсүүлгэ гэхэ мэтые яажа хэрэглэгдэгынь онсолон тэмдэглэхэдэ һонирхолтойшье, ухаан бодолдо оросотойшье болодог байна. Жэшээнь, уран зохёолшо Хоца Намсараев Эхэ оромнай уужам ехэ орон юм гэжэ хэлэхын орондо

«Урда зүгтэмнай
Ургы сэсэгэй һалбаршоод
байхада,
Хойто зүгтэмнай саһан ороод
һолжоржо байдаг юм»—гэжэ

бэшэнэ. Энэ юрын һаналые шүлэглэн бэшэхэдэнь ямар гоё, поэтичнэ болоноб гээд һурагшад һонирхохо юм. Энэ мэтээр һурагшад буряад хэлэнэйнгээ баян, гоёые мэдэдэг, һонирходог, буряад хэлэндээ дурладаг болохо юм.

Энэ кружогой гэшүүд боложо, уран зохёолшын хүндэтэ ажалай эхи табигшад олон. Хэжэнгын һургуулида һуралсажа байхадаа, «Залуу зохёолшо» гэжэ кружогой гэшүүд байһан Чимит Цыдендамбаев, Александр Жамбалдоржиев, Цырен Галанов, Чимит Дарибазарон, Андрей Мангатханов, Георгий Дашабылов гэгшэд шүлэгэйнгөө эхин мүрнүүдые эндэһээ эхилһэн юм. Мүнөө литературна кружогтомнай 15 һурагшад эдэбхитэй хабаададаг. Орохоёо хүсэгшэд олон байдаг. Кружогойхид өөһэдынгөө халаае бэлдэхэ зорилгоор кружогто ороогүй һурагшадай дунда хүдэлмэри ябуулдаг байна. 9-дэхи классай һурагша Чимит-Дулма Аюржанаева «Тала», «Хэжэнгэ», «Хонхо» гэжэ шүлэгүүдые бэшэнхэй. «Тала» гэһэн шүлэгынь аймагай уран һайханай харалга дээрэ нэгэдэхи һуури эзэлээ.

Хэжэнгын дунда һургуулиин уран һайханай самодеятельность Хори соогоо суутай юм.
Зураг дээрэ: уран һайханай самодеятельностьдэ хабаадагшад буряад хатар гүйсэдхэжэ байна.

10-дахи классай һурагша Чингис Гуруев «Эсэдээ» гэжэ шүлэг сэдьхэл хүдэлгэмөөр бэшэһэндэнь баярлалтай. Кружогой гэшүүд Доржиева Таня (6 класс) «Түрүүшын саһан», Балданов Баир (7 класс) «Хабар», Чититов Нимбу (7 кл.) «Сэсэгүүд», Гысыгжапова Гэрэлма (6 класс) «Хэжэнгэ», Гунгаева Женя (8 класс) «Үглөөгүүр Крымдэ» гэһэн шүлэгүүдые һайнаар бэшээ гэжэ тоологдодог.

Кружогойхид «Зүрхэнэй дуун» гэжэ өөһэдынгөө ханын һонин гаргадаг. Бэшэһэн шүлэгүүдээ тэрэ һониндоо толилдог юм. Шүлэгүүдэй суглуулбари — гар бэшэгэй альманах гаргадаг байна. Иигэжэ ерээдүйн уран зохёолшод энэ кружогто бэлдэгдэнэ.

Литературна кружогоймнай хүдэлмэридэ тэрэнэй агсан гэшүүд, мүнөө уран зохёолшод боложо мэдэгдэһэн Цырен Галанов, Александр Жамбалдоржиев гэгшэд ерэжэ, заабари үгэдэг, бэшэһэн шүлэгүүдыень шалгадаг болоһониинь һайшаалтай. Мүн энэ һургуулиин агсан һурагша, мүнөө хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат Гунга Туденовэй буряад шүлэг яажа бэшэхэ тухай «Буряад үнэн» газетэдэ бэшэһэн статьяень кружогтоо уншаһан, зүбшэгдэһэн, олон юумэ ойлгожо абаһан байха юм.

Кружогой хүдэлмэриин удха шанар гансал шүлэг уншалга, бэшэлгээр эсэслэдэг бэшэ, харин буряад хэлэеэ шудалха ябадалдань ехэхэн нүлөө үзүүлдэг байна.

Н. НАМСАРАЕВ,
РСФСР-эй габьяата багша, уран зохёолой кружогой ударидагша.

Чимит-Дулма АЮРЖАНАЕВА,
9-дэхи классай һурагша

Табин наһан

Хаба бэлигэй табин наһыеш мүнхэлжэ,
Харнин бэшэ, түрэһэн үринэрэйш нэгэн
Хүдэржөөгүй дуунайнгаа түрүүшын аялга татажа,
Хүхюу сагай магтаал болгон баринам.

Арадайм сэдьхэлэй аглаг булагһаа эхитэй
Арюун эрдэмэй урадхал яаһан эршэтэйб!
Түхэреэн Хэжэнгын хойморто оршон мандаһан
Түрэл һургуулим, бэлигэй гуламта гээгдээлши.

Оюун ухаа олондо тараан бадараажа,
Омог жэгүүр—эрдэмэй дали барюулнаш.
Ажабайдалда алхалха замыемнай заажа,
Агуу үглөөдэрэй үүдэндэ туласа асарнаш.

Шинии хүбүүд—эрдэмэй хабсагай дабагшад,
Шинии басагад—тэдэнһээ дутангүй ябагшад.
Шинии һургаал—арадайм сэсэн һургаал юм.
Шинии ордон—түрэһэн гэрэйм хубинь юм.

Совет орондом соёл эрдэм гайхалтай,
Солгёо дуунай аялга шэнги хабатай.
Баян Хэжэнгын һургуули—эрдэмэй далай,
Бадарыш, мандыш үшөөш түмэн жэлнүүдтэ!

БурАССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указ

Хориин аймагай Х. Н. Намсараевай нэрэмжэтэ үйлэдбэриин һуралсалтай Хэжэнгын политехническэ ниитэ һуралсалай дунда һургуулиие Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Хүндэлэлэй грамотаар шагнаха тухай

Буряад орондоо арадай гэгээрэл хүгжөөхэ хэрэгтэ аша габьяатай байһанайнь, анхан тогтоогдоһоор 50 жэлэй ойтойнь дашарамдуулан, Хориин аймагай Х. Н. Намсараевай нэрэмжэтэ үйлэдбэриин һуралсалтай Хэжэнгын политехническэ ниитэ һуралсалай дунда һургуулиие Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТААР шагнаха.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшын орлогшо Б. СЕМЕНОВ.
Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Секретарь Л. САБУРОВ.

Улаан-Үдэ город, Соведүүдэй Байшан.
1963 оной сентябриин 28.

БурАССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указ

Хориин аймагай Х. Н. Намсараевай нэрэмжэтэ үйлэдбэриин һуралсалтай Хэжэнгын политехническэ ниитэ һуралсалай дунда һургуулиин багшанарта Буряадай АССР-эй габьяата багшын нэрэ зэргэ олгохо тухай

Арадай гэгээрэлдэ аша габьяатай байһанайнь түлөө, анхан тогтоогдоһоор 50 жэлэй ойтойнь дашарамдуулан, Хориин аймагай Х. Н. Намсараевай нэрэмжэтэ үйлэдбэриин һуралсалтай Хэжэнгын политехническэ ниитэ һуралсалай дунда һургуулиин багшанарта Буряадай АССР-эй ГАБЬЯАТА БАГШЫН нэрэ зэргэ олгохо:

1. **БАЯРТУЕВ** Дугаржап Гыргеевичтэ—һургуулиин директор.
2. **ДОНДОКОВА** Намсалма Дондоковнада—биологиин, химиин багша.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшын орлогшо Б. СЕМЕНОВ.
Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй секретарь Л. САБУРОВ.

Улаан-Үдэ город, Соведүүдэй Байшан.
1963 оной сентябриин 28.

БурАССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указ

Хориин аймагай Х. Н. Намсараевай нэрэмжэтэ үйлэдбэриин һуралсалтай Хэжэнгын политехническэ ниитэ һуралсалай дунда һургуулиин багшанарые Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Хүндэлэлэй грамотаар шагнаха тухай

Арадай гэгээрэлдэ уни удаан һайнаар хүдэлһэнэйнь түлөө, анхан тогтоогдоһоор 50 жэлэй ойтойнь дашарамдуулан, Хориин аймагай Х. Н. Намсараевай нэрэмжэтэ үйлэдбэриин һуралсалтай Хэжэнгын политехническэ ниитэ һуралсалай дунда һургуулиин багшанарые Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТААР шагнаха:

1. **АЮРЖАНАЕВ** Агван Аюржанаевичые — буряад хэлэ, литературын багша.
2. **БАЛХАНОВ** Владимир Васильевичые—математикын багша.
3. **ЗАНГЕЕВА** Екатерина Павловнае—эхин классуудай багша.
4. **ИЛЬИН** Петр Ильичые—хими, биологиин багша.
5. **СОДБОЕВ** Пиранглай Содбоевичые— ажалай багша.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшын орлогшо Б. СЕМЕНОВ.
Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй секретарь Л. САБУРОВ.

Улаан-Үдэ город, Соведүүдэй Байшан.
1963 оной сентябриин 28.

..жалаар хүмүүжүүлэн һургаха

..алсалые ажабайдалтай, ..эритэй нягта холбоотой- ..эмхидхэжэ, һурагшадые ..жүүлхэ гэһэн парти, пра- ..стын сэсэн мэргэн тог- ..е манай һургуулиин баг- ..ай коллектив хэрэг дээ- ..амжалтатайгаар бэелүүл- ..үгэдэй ажаллаха тусхай ..ской, зэр зэмсэг, түхеэ- урдань үгы байһаниие, ..багшанарай болон һураг- ..хүсөөр мастерскойн ба- ..д. бүхы хэрэгтэй ме- ..түхеэрэлгэнүүд бэлдэгдэ-

..7 ондо һургуулиин завуч ..Баяртуевай үүсхэлээр һу- ..дай барилгын бригада- ..эмхидхэгдээ, Хэжэнгын ..ой гурбадахи фермэ дээ- ..ТМ-гэй. гэр баряа һэн. ..э манай хүмүүжүүлгын ..ажалтай нягта холбоо- ..р ябажа эхилһэн юм.

..л заадаг хоёр-гурбан баг- ..жэл бүри эрдэмээ дээ- ..лгын институтда һурал- ..Ажалай хэшээлнүүдые ..эхэдөө, бидэ, багшанар, ..үйлэдбэри хоёрые зэргэ ..жа, һурагшадай өөһэ- ..бүтээһэн юумэнэй аша- ..атай байһые тэдэндэ ..лхые оролдонобди.

..ай һургуулиин мастер- ..соо столярна хоёр, сле- ..нэгэн, машиноведени, ..ын кабинедүүд бии. Һу- ..най гурбан мэргэжэл ..на: механизаторай, ба- ..шын, соёлой хүдэлмэри- ... Механизаторай мэргэ- ..һуралсажа байһан үхи- ..хабарай тарилгын, зунай ..тын үедэ совхозой поли тусхай участогуудта ..ана. Багша П. С. Содбо- ..хүтэлбэри доро һурагшад ..дархална, тэрэнээ шэр- ..урана.

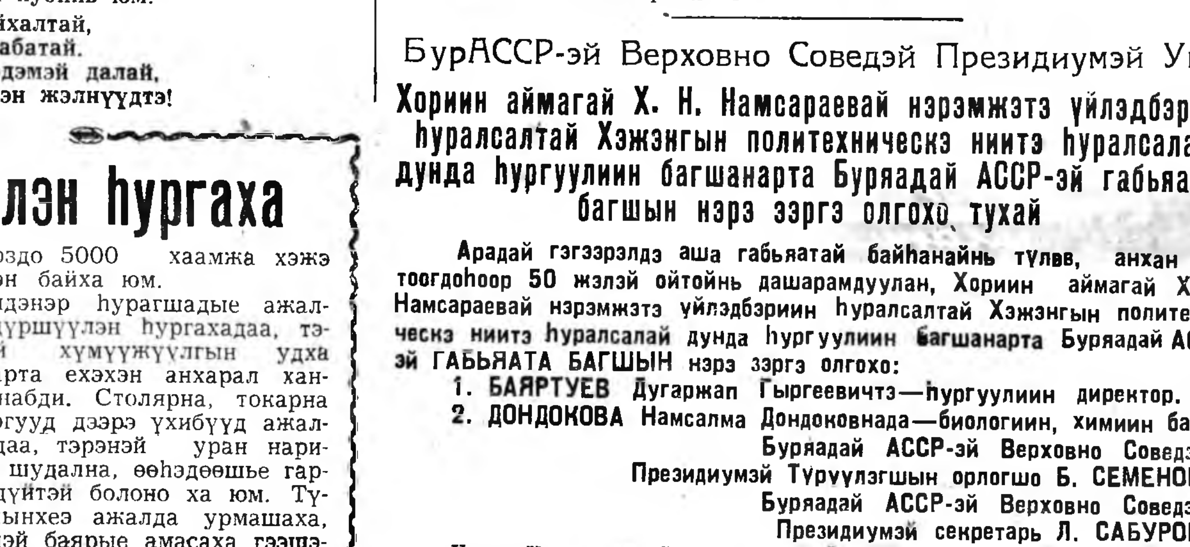
..ы энэ хүдэлмэри онь̌һо- ..лагданхай. Һурагшад ..өө эхилжэ станок дээ- ..ллана. Физикын багша ..Мункинай хүтэлбэри ..һурагшад кабинедүүдые ..оруулха, болбосон тү- ..хеэрэлгэтэй болгохын ..оролдоно. Тэдэнэй ..мастерской соо самбар, ..стул. парта, диван гэхэ ..хэрэгсэлнүүд бүтээгдэ- ..ай һурагшад Хэжэнгын совхоздо 5000 хаамжа хэжэ үгэһэн байха юм.

Бидэнэр һурагшадые ажалда дүршүүлэн һургахадаа, тэрэнэй хүмүүжүүлгын удха шанарта ехэхэн анхарал хандуулнабди. Столярна, токарна станогууд дээрэ үхибүүд ажаллахадаа, тэрэнэй уран нариние шудална, өөһэдөөшье гартаа дүйтэй болоно ха юм. Түрүүшынхеэ ажалда урмашаха, тэрэнэй баярые амасаха гээшэмнай ехэл һайхан гээшэ.

Һуралсалай шэнэ жэлдэ һайн бэлэдхэлтэй байхын тулада, мастерскойдо хэрэгтэй бүхы материалнуудаа үнгэрэгшэ зуун бэлдээбди. Энэ жэлдэ 19 һурагшад 11-дэхи класс дүүргэжэ, 11 хүниинь механизаторай, 8 хүниинь модошо дарханай мэргэжэл шудалжа гараха юм.

Һурагшадые ажалда дүршүүлэн һургаха гээшэмнай тиимэшье бэлэхэн хэрэг бэшэ. Хүндэ хүшэр бэрхэшээлнүүд багшанарай ажалда дайралдана. Үйлэдбэриин түгэс техникэ, методическа заабаринуудаар дуталдаха ябадал али олон үзэгдэгшэ һэн. Хэды тиибэшье, манай һургуулиин багшанарай коллектив даалгагдаһан хэрэгтээ үнэн сэхээр хандажа, залуу үетэн—һургуулиин һурагшадые ажал хүдэлмэридэ багаһаань хойшо дүршүүлжэ, ерээдүйн коммунизм байгуулагшадые хүмүүжүүлгэдэ бүхы хүсэ шадалаа гамнанагүй.

С. Х. Цыбиков,
ажалай багша.

Хэжэнгэ тосхон соохн эгээн эхэ модон гэр соо һургуули байгаа һэн. Зураг дээрэ: Хэжэнгын дунда һургуулиин түрүүшын болон мүнөө үеын байшангууд харуулагдана.

Ф. СОРОКИНОЙ фото.

Түрэл һургуулида—юрөөлэй үгэнүүд

ЦОКТО НОМТОЕВ

Алтан уургай

Хотогор сэлгеэ Хэжэнгым,
Хоймор тала голлуулан,
Гээгдэнги харанхы арадым,
Гэрэлэй элшээр амилуулан,
Олоной хүсэлөөр мүндэлһэн,
Урихан уургай орбойһон ха.
Энэрхы эхын зүрхэн,
Энээхэн уургайгаа
хамгаалаа,
Зосоогоо урин зөөлэхэн,
Золтой үлгы болгогдоо.
Түрүүшын туяа толоруулаа.
Түүхын эхин гэгдээ.
Он жэлнүүд үнгэрөө,
Уургай нэгэш хүрөөгүй
Алдарта Октябриин гэрэлһээ
Алтаар гагнагдан мүнхэрөө.
Олон уургай тойроо,
Ороноо тэдэ гэрэлтүүлээ.
Далижан хүгжэһэн
дальбараануудшни,
Дандаа олоороо суурханхай.
Ута замда зоригжуулдагшни,
Удхатай байһанаа
харууланхай.
Хэжэнгынгээ алтан уургайе,
Хэтэдээ дурдагшад олон лэ!
Шалсаанын оройгоор
дэлеэшэд,
Шадамар бэрхээр уралаашад,
Ажалаараа нютагаа
хубилгаашад,
Арадтаа өөгшөөгдэн
магтуулаашад,
Түмэн шинии дальбараа,
Түрэл уургайгаа шэмэглээ.
Хахад зуун жэл соогоо,
Халуун элшэдээ далижуулаа,
Бужалһан олон
хүгжөөгшэдһөө,
Баярай юрөөлөөр халибалши,
Хэжэнгын алтан уургай,
Хэтэдээ ашатай мандаарай!

Багшанартаа баясхалан хүргэнэм

Би 1932 ондо Хэжэнгын дүүрэн бэшэ дунда һургуулида һурахаяа ороо бэлэйб. Тэрэ гэһээр аяар гушан нэгэн жэл үнгэрөөшье һаа, тон һаяын шэнги элихэнээр һураһан жэлнүүдни һанагдагша.

Тиихэдэ мүнөө РСФСР-эй габьяата багша Надмит Намсараевич Шамсараев нэгэдэхи, хоёрдохи классаархинда заагша һэн. Эгээл энэ хүнэй, мүнөө буурал сагаан толгойтой үбгэнэй ашаар би үзэг холбуулан, үгэ болгожо һураа һэм. Хожомынь Жана Дугарова, Аюржана Молонов, Бата Базарон болон бусад багшалаа бэлэй.

Илангаяа гуша гаран онуудаар хүүгэдые хүмүүжүүлхэ хэрэг хүндэшэг байһан бололтой. Хэршье тиимэ һаань, тэрэ үеын багшанарай унаһан малгайгаа абангүйгөөр, эршэ зоригтойгоор ажаллажа, һурагшадайнгаа гарыень ганзагада, хүлыень дүрөөдэ хүргөө ха юм.

Энэ манай Хэжэнгын һургуулиин багшанарай габьяа.

Шираб Бадмаев,
Хэжэнгын совхозой мал шахадаг гүүртые даагша.

АМАРШАЛНАБ!

Шалсаана хадын орой дээрэһээ ажаглан харахада, зүүлжээ, баруулжаа утаар нэмжыһэн Хэжэнгэ тосхон байха. Урданай хуушан һандархай Хэжэнгэ бэшэ... Мүнөө сагай шэнжэ түхэлтэй, шэнэ гэр байрануудтай, зайн галтай культурна тосхон болоно.

Тосхоной баруун-хойто добо дээрэ хоёр дабхар хэдэн томо шулуун ба модон гэрнүүд тобойлдоно. Энэ хадаа Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ һургуули гээшэ. Эндэ Худан, Хэжэнгын багашуул, залуу хүбүүд, басагад һуралсадаг байха юм. Бишье энэ һургуулида һураһан хүм. 1945 ондо, дайнай дүүрэхэ жэл 10-дахи класс дүүргэһэн байнаб. Энэ һургуулиие минии дүүнэр—Дугар, Нимбу, Цырендолгор, Цыбикма, Намжил дүүргэжэ гараһан юм. Мүнөө үедэ Нима Нина хоёр дүүхэйнэрни һуралсажа байна. Тиимэһээ булта бидэнэр, манай эсэгэ Чимитдоржо, эхэ Цыренжап тон ехэ зол жаргалтай зон болонобди. Тус һургуулиин ашаар бидэнэр—Чимитдоржиин хүбүү, басагад эрдэм һургуулитай боложо, хүл дээрээ гараһан байна гээшэбди. Бидэндэ ном зааһан, бидэниие һургаһан, һургажа гаргаһан багшанар тон хүндэтэй, аша ехэтэй зон болохо юм. Тэдэниие хэзээдэшье мартахагүйбди. Эрилтэ табихадаа шадамар, заахадаа бэрхэ, үндэр мэргэжэлтэй багшанар минии һуража байхада, Хэжэнгын дунда һургуулида олон һэн. Илангаяа А. З. Янгутова, А. В. Булгадаев, Н. Н. Намсараев, Б. Дармаев, А. Атутова гэгшэ багшанарые тон һайнаар һанажа ябадаг хүм.

...Революциин урда тээ манай буряад зон, тэрэнэй тоодо Хэжэнгэ, Худанай хүнүүд ехэ гээгдэнги, үгытэй ядуу байдалда байһан юм. Мүнөө байгуулагдаһан хэдэн зуугаад һургуулинуудта республикын залуушуул һуралсана. Тэдэнэй дунда Хэжэнгын һургуули түрүү һуури эзэлжэ байха юм.

Тус һургуулиин тогтоһоор 50 жэлэй ойтой дашарамдуулан би үнэн зүрхэнһөө баярай халуун амаршалга һургуулиинхидта хүргэнэм, амжалта хүсэнэм.

Ширап Чимит-Доржиев,
Томско университедэй доцент, түүхын эрдэмэй кандидат.

Ойрын арбан жэлэй туршада һургуулиин наһанай бүхы үхибүүдые уялгата юрэнхы дунда, политехническэ 11 жэлэй һургуулида һургаха ба арадай ажахыда хүдэлмэрилдэг аад, хүсэд һургуулигүй залуушуулые найман класһаа доошо бэшэ һургуулитай болгохо; тиигээд удаадахи арбан жэлэй туршада—хүн бүхэнэй хүсэд дунда һургуулитай болохо арга хангаха.

(КПСС-эй Программаһаа)

Хуршэнэрэймнай һонин

ТОСХОНОЙ ШЭНЖЭ ХУБИЛНА

СИБИРИИН үнинэй Московсюо харгын бэлшэр дээрэ Эрхүүгэй областиин Ново-Ленино тосхон һууриижанхай. Һүүлэй үедэ энэ тосхон танигдахаар бэшэ болотороо урган хүгжэжэ эхилээ. Мүнөө эндэ олон сонхотой үндэр сагаан байшангууд жэрылдэн бодоно. Сибириин томо городуудай нэгэн—Эрхүү хото өөрын гоё һайхан городтой болохын тула Ново-Ленино тосхониие мүнөө үеын шэнэ шэнэ барилганууды барижа байна. Барилга дээрэ хабаадалсагшадай дунда Сибириин мэдээжэ барилгашан, Социалис Ажалай Герой Борис Лапицкиин бригада үндэр бүтээсэтэй ажалаараа суурхана. Тус бригадын гэшүүд жэлэй дүүрэтэр 800 байратай шэнэ гэрнүүдые хабсаргахаар хараална.

ШЭНЭ МУЗЕЙ

АГЫН НАЦИОНАЛЬНА округой түб—Агинск поселогто хизаар ороноо шэнжэлхэ музей һаяхан шэнээр эмхидхэгдэбэ. Музейн экспонадуудай дунда округой ажабайдал, тэрэнэй хүгжэлтые харуулһан диаграмма, тоо, баримтануудые харанабди. Мүн эндэ урдань 100 хүнэй хоёрхон хүниинь үзэг бэшэг мэдэхэ байһан һаа, мүнөө тус нютаг танигдахаар бэшэ болотороо урган хүгжөө бшуу.

ГУШАН ЖЭЛЭЙ ТУРШАДА

СОВЕТСКЭ эрдэмтэд профессор Адель Гаммерман, Борис Семичев гэгшэд эмдэ ородог ургамалнуудай түгэд-лата-ород хэлэнэй словарь зохёобо. Словарь дотор хитад, монгол, энэдхэг болон бусад зүүн зүгэй оронуудай арадай медицинэдэ хэрэглэгдэдэг ургамалнуудай нэрэнүүд оруулагданхай. Эрдэмтэд тус словарь зохёохын тула аяар 30 жэлэй туршада хүдэлмэрилһэн байна. Энэ словарь хадаа арадай медицинын нюусые тайлбарилһан түрүүшын түлхюур боложо үгэнэ. Тус словариие Буряадай эрдэм шэнжэлэлгын комплексно институт хэблүүлбэ.

«СИБИРИИН ПОЭЗИИН БИБЛИОТЕКЭ»

НОВОСИБИРСКЫН номой хэблэл иимэ гаршагтай ном һаяхан гаргажа, уншагшадаа урмашуулба.

—Тус ном дотор советскэ мэдээжэ поэдүүдэй Сибирьтэ байхадаа гү, али мүнөөшье эндэ ажаллажа байһан поэдүүдэй шэлэгдэмэл шүлэгүүд оруулагдаһан байна,—гэжэ номой хэблэлэй директор Борис Братчиков хөөрэнэ.—Түрүүшын энэ һонирхолтой суглуулбари соо үнинэй поэт Илья Мухачевой шүлэгүүдэй дээжэ оруулагдаа. Энэ хүнэй хуби заяан тухай хэлэхэ болоо һаа, ехэ һонин юм. Үзэг бэшэг мэдэхэгүй хүдөөгэй эдир хүбүүн модо бэлэдхэл дээрэ ажаллаһан, пеэшэншэн арһа элдэгшэ ябаһан Сибириин граждан дайнда хабаадалсаһан Илья Мухачев ехэ болоһон хойноо уншажа, бэшэжэ эхилһэн намтартай. Хэдэн жэлэй үмэнэ тэрэнэй түрүүшын шүлэгүүд нютагай газетэнүүдтэ, «Сибирские огни» журналда хэблэгдэжэ эхилээ бэлэй.

Ерэхэ жэлдэ Иннокентий Луговской, Леонид Мартынов, Василий Федоров гэгшэдэй суглуулбари «Сибириин поэзиин библиотекэдэ» оруулагдаха байна. Мүн энэ ном соо Иосиф Уткинай, Анатолий Ольхон, Николай Перевалов болон бусад мэдээжэ поэдүүдэй һай һайн шүлэгүүд оруулагдаа.

ХАРИЛСАА ХОЛБООН ҮРГЭДЭНЭ

ЧЕРЕМХОВО городой (Эрхүүгэй область) Карл Марксын нэрэмжэтэ заводой бүтээһэн продукци 13 оронуудта эльгээгдэнэ. Энэ жэлдэ хайрсагуудые ашаһан вагонууд тус заводой хашаа сооһоо аяар 53 дахин гаража, холын замда ябуулагдаһан байна. Эльгээгдэһэн ашаанай хайрсагууд дээрэ Куба, Йемен, Болгари, Румыни, Польшо, Монгол, ГДР, ДРВ, Камбоджо, Афганистан, ОАР, КНДР, Малиин Республика гэжэ бэшээтэй. Заводой хүдэлмэришэд хилын саанахи оронуудта хүсэ ехэтэй промышленна вентилятор, шахтын 400 метрэй гүнзэгыһөө уһа һорожо абаха насос болон бусад шухала хэрэгсэлнүүдые аха дүү арадтаа эльгэжэ байдаг.

(ТАСС).

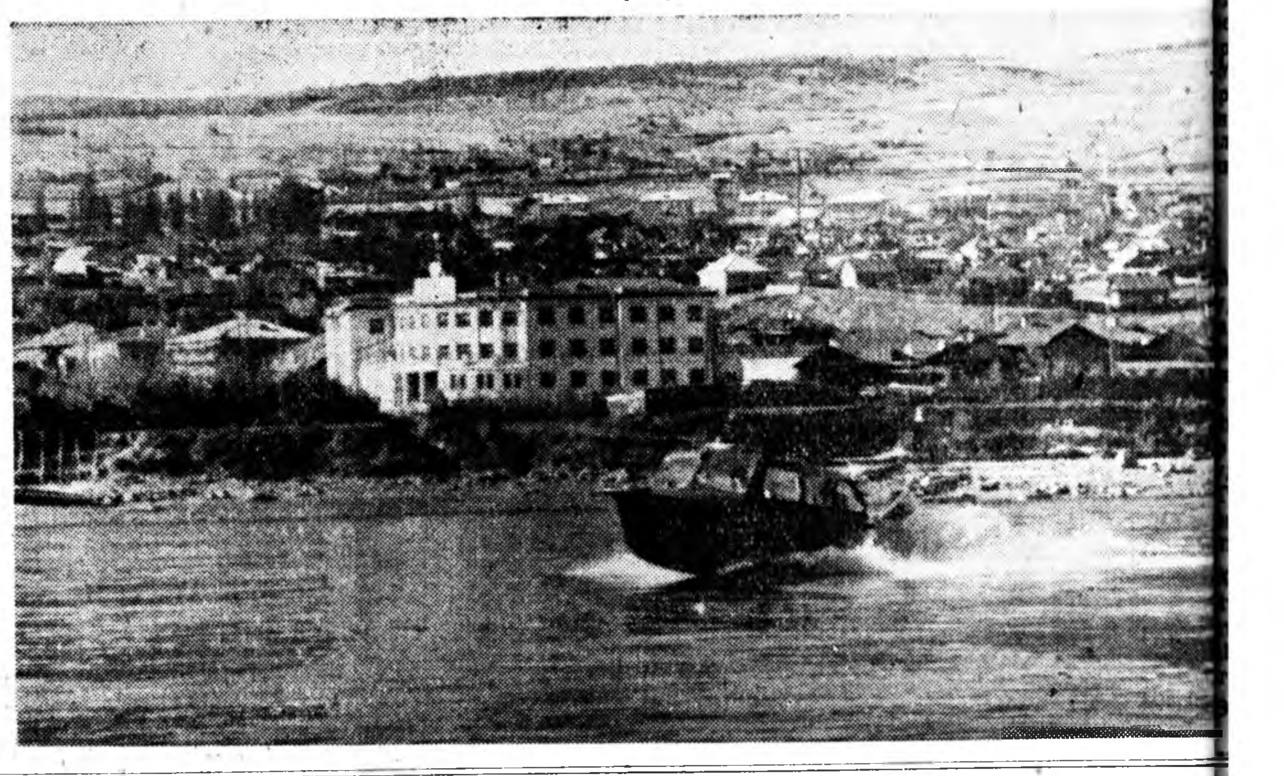

Сибириин алтан

Сибириин алта малтагшадай Бодайбо город Витим голой эрьедэ оршодог. Мүнөө эндэ—Зүүн-Сибириин хойто районуудта үбэлэй шэмэрүүн хүйтэн үзэгдэжэ захалаа. Үглөөгүүр болоходо Бодайбинка горхон мүльһөөр хушагданхай байдаг. Тиибэшье һаань, «алтанай фабрика»—хүсэ ехэтэ драга бүхы хүсөөрөө ажаллаһаар. Шанга хүйтэнэй үзэгдэтэр Сибириин алта бэдэрэгшэд Эхэ орондоо хэдэн зуугаад килограмм үнэтэ металл бэлэглэхын тула үдэр, һүниие алгадгүй ажаллажа байна. Агууехэ Октябриин һайндэртэ зорюулан ажалай вахтада жагсаһан алта малтагшад үдэр хоногой үнгэрхэ тума шэнэ амжа[...] илалта туйлажа, баяр ба[...] халанда хүртэнэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: 1. Григо[...] Яковлевич Бардин. Абаһ[...] энэ үбгэжөөл алта малта[...] гээд һанабат. Григорий Як[...]левич—шкипер мэргэжэл[...] Урдань Кронштадай мо[...] ябаһан нүхэр Бардин мү[...] Лена, Витим голоор хэдэн[...] баад жэлэй туршада а[...] малтагшадтаа шухала хэ[...]тэй зэр зэмсэгүүдые, [...] хоол таһалгаряагүй зө[...] байдаг юм. 2. Бодайбо го[...]дой хойто тала харуулагд[...] Эндэ алта малтагшад бай[...]даг.

ТАСС-ай фотохрони[...]

АХА ДҮҮ ЁҺОНОЙ ХАРИЛСАА ХОЛБООНОЙ АША ҮРЭ

Чехословакиин машина бүтээгшэдэй город болохо Брнодо дэлхэйн машина бүтээлгын шэнэ шэнэ зүйлнүүдые харуулха талаар заншал болоһон уласхоорондын табадахи яармаг һаяхан болоһон байна. Энэ яармагта мэргэжэлтэд, наймаашад, туристнууд олоороо ерэдэг юм. Социалис оронуудай индустриальна хүсэ шадалые болон аха дүүгэй харилсаа холбооной аша үрые харуулһан павильонуудта олон түмэн хүнүүд үдэр бүри ородог байгаа. Тэндэ табигдаһан зүйлнүүд яармагта гол һуури эзэлһэн байха юм.

Мүнөө жэлэй яармагай онсо өөрэ шэнжэнь гэхэдэ, Экономическа Харилсан туһалалсалгын Соведэй табиһан зүйлнүүд ехэ һонирхолтой. Эдэ зүйлнүүдынь арадуудай павильон болон тусхай павильонууд соо табигданхай. Соведэй гэшүүн оронууд хамтаараа бүтээһэн гү, али социалис оронуудай хоорондохи ажалай хубааралгын, тусхай мэргэжэлдэ оролгын, хамжажа үйлэдбэрилгын үндэһөөр бүтээгдэһэн станогууд болон машинануудые эндэ харуулһан байха юм.

Арадуудай тон томо павильон соо СЭВ-эй табиһан зүйлнүүд гол түлэб харуулагдана. Экономическа Харилсан туһалалсалгын Соведтэ хамаатай оронуудай аха дүүгэй харилсаа холбоон тухай гоё һайхан панно юрэнхы дээрэнь харуулжа үгэнэ. СЭВ-тэ ородог табан ороной барижа байһан «Дружба» гэжэ нефтепроводой угаа томо схемэ эндэ харуулагдана. Совет Заволжьеһоо Дунай хүрэтэр, Вислэһээ Одер хүрэтэр хэдэн мянган километртэ нефтепровод татагдаха юм. Чехословакидахи участогай нэгэ хубинь ашаглалгада үгтөө. Совет нефть Братиславадахи «Словнафт» гэжэ комбинадта, Венгриин Сеньдэхи нефть шанаржуулдаг заводто абтадаг болоо.

Волгын нефтиин Польшо болон ГДР соогуур урдаха участок барилга түлэг дундаа хэгдэжэ байна. Энээнэй ашаар эдэ оронуудта хэдэн олон химическэ комбинадууд бодхоогдохо юм. «Дружба» гэжэ нефтепровод хадаа социалис арадуудай бата бэхи хани барисаанай һүлдэ тэмдэг болоһоо гадна, Экономическа Харилсан туһалалсалгын Соведтэ ородог социализмын оронуудай үрэ ехэтэй харилсаа холбооной эли тодо жэшээ боложо үгэнэ.

Баһа нэгэ схемэ Европын социалис оронуудай элшэ хүсэнэй ехэ системэ тухай эли тодоор гэршэлжэ үгэнэ. Табан гүрэн — Советскэ Союз, Польшо, Чехословаки, ГДР, Венгри — энээнһээ электрын элшэ хүсэ абадаг байха юм. Элшэ хүсэнэй энэ системэдэ һаяар Болгари болон Румыни хабаадалсадаг болохо.

Европын социалис оронуудай хоорондын телефонно станци эндэ харуулагданхай. СЭВ-тэ ородог оронуудай техническэ түхеэрэлгэнүүдые ашаглаха талаар жэшээнүүдэй нэгэн гэхэдэ, түмэр замай вагонуудые ниитэдээ хэрэглэлгын схемэ харуулагдана.

Экономическа Харилсан туһалалсалгын Соведтэ ородог гүрэнүүдэй ашагта малтамалнуудай хэр баян байһаниинь, промышленна хүсэ шадалынь эндэ һайнаар харуулагданхай. Газар уһанайнь үрэжэл, хүдөө ажахые саашадань хүгжөөхэ хараа замууд мүн лэ харуулагданхай.

Дэлхэйн социалис системын эрилтэ хэрэглэлнүүдтэ тааралдуулан, интернационализмын ёһо баримталан холбоо барисаа байгуулхадаа социалис гүрэнүүд өөһэдынгөө национальна экономикые хүгжөөнэ. СЭВ-эй гэшүүн оронуудай арадай ажахын түсэбүүдэй тааруулжа зохёогдодог, ажалые хубаарилгын, хамжажа үйлэдбэрилгын, үйлэдбэриие мэргэжүүлгын бэелүүлэгдэдэг байһан тухай эндэ харуулагдана. Асинхронно электродвигательнүүдэй нэгэн янзын болгогдожо байһан тухай ехэ стендэ дээрэ харуулагданхай. Эдэ машинанууд СЭВ-эй зургаан оронуудта мүнөө бүтээгдэнэ.

Нэгэ түхэл янзатай болохо гээшэ судна бүтээлгын жэшээ дээрэһээ эли боложо үгэнэ. Хэрбээ урдань 130 ондоо түхэлэй далайн судданууд баригдадаг байгаа һаа, мүнөө энэ талаар мэргэжэлтэй болоһон оронуудта эгээн таарамжатай һайн 16 түхэлэй судна бүтээхыень һанамжалан дурадхагдаа. Загаһа барилгын 40 ондоо янзын түхэлэй суддануудай дундаһаа оройдоол 19 ондоо түхэл янзань шэлэн абтаа.

Харилсаа холбооной ямар һайн үрэтэй байһаниинь тусхай павильонуудта табигдаһан зүйлнүүдһээ элеэр харагдана. Социалис Чехословаки станогууд болон бусад машинануудые бүтээхэ мэргэжэлтэй болоожо байнхай. Тиимэһээ гадаадын оронуудта худалдадаг зүйлнүүдэйнь 50 шахуу процентнь мүнөө машинанууд болоно. Дайнай урда тээ газаашань худалдадаг зүйлнүүдэйнь оройдоол 6 процентнь машинанууд байһан юм. Һүүлэй жэлнүүдтэ машинануудые газаа тээшэнь худалдалгаар ЧССР капиталис гүрэнүүдые, тэрэ тоодо США болон Великобританиие ахижа гараа. Социалис оронуудай хоорондохи ажалай хубаарилгын ёһоор мүнөө үедэ бүтээдэг машина түхеэрэлгэнүүдэйнгээ 80 гаран процентые ЧССР дэлхэйн социалис системын оронуудта эльгээнэ.

Польшын гадаадын оронуудта худалдадаг зүйлнүүдэй дунда далайн болон загаһа барилгын судданууд шухала һуури эзэлдэг. Экономическа Харилсан туһалалсалгын Соведэй гэшүүн оронуудай дунда арадай Польшо энэ талаар тусхай мэргэжэлтэй болоожо байнхай. Гданьскын, Гдыниин, Щецинэй далайн загаһа барилгын судданууды бүтээдэг верфьнүүд СЭВ-эй гэшүүн оронуудай дунда суутай болонхой. Үйлэдбэриие тусхай мэргэжэлдэ оруулгын талаар ГДР, Венгри, Румыни, бусад социалис оронууд амжалта туйлаһан байха юм.

Советэй гэшүүн-гүрэнүүдэй хоёр талын харилсаа холбоон мүн лэ ехэ туһатай. Имагтал гансахан жэшээ дурдая. Тракторнуудые бүтээлгын талаар Чехословакиин болон Польшын машина бүтээгшэд хамтын конструкторска бюро байгуулаа. Энэ бюро жэлэй турша соо хүдэлжэ байна. Чехословакиин «зеторнууд» болон Польшын «урсусуудай» орондо эдэ оронуудта, мүн бусадшье социалис гүрэнүүдтэ таарамжатай нэгэ түхэлэй тракторнуудые мэргэжэлтэд ухаалан зохёожо байнхай. Шэнэ машина бүрин ухаалан зохёогдоо гэхэдэшье болохо байна. Хоёр ороной хамжаата үйлэдбэрилгын түсэбэй ёһоор хүдөө ажахын машинануудые хамтаараа ухаалан зохёохо гэжэ хараалагданхай.

Хоёр талын харилсаа холбоон ехэ аша туһатай байгаа. Саашадаа бүришье ехэ аша туһа хүргэхэ. Хэдэхэн жэлэй үнгэрөөд байхада, Чехословаки болон Польшо али алиндаа тааруу 110 мянга гаран тракторнуудые жэл бүхэндэ бүтээн гаргадаг болохо. 1980 он хүрэтэр Польшын болон Чехословакиин трактор бүтээгшэдэй харилсаа холбоо байгуулха программа зохёогдонхой. Хоёр талын экономическа харилсаа холбоое бусад социалис гүрэнүүд яармагай үедэ мүн лэ харуулһан байна.

«Хани барисаанай замаар хамтынгаа зорилго тээшэ» гэһэн үгэнүүдээр Экономическа Харилсан туһалалсалгын Совет яармаг дээрэ табиһан зүйлнүүдээ гаргашалһан байна.

Илья МАСЛЕННИКОВ,
ТАСС-ай корреспондент.

Прага.

—□◆□—

Сагай уларил

Улаан-Үдын гидрометобсерваториин мэдээсэһэнэй ёһоор, мүнөөдэр республика доторнай үүлэтэйшэг байха, зарим нютагуудта бага зэргээр шинг нойтон орохо. Баруун зүгһөө һулаханаар һалхилха. Улаан-Үдэ городто үглөөгүүр 1—3 градус хүйтэн, үдэртөө 3—5 градус дулаан болохоор багсаагдана.

Хараад, бодоод үзэхэдэ...

Эдир бага наһаяа Байгалай үмэнэ, Нершуу шадар үнгэргөө һэм. Тэндэхи буряадуудай ажаһуудал һайса һанана, мэдэнэб. Юуб гэхэдэ, буряад айлнуудай хони суглуулжа адуулагша бэлэйб.

Украинада байдагби. Түрэл нютагаа Байгалай үмэнэ талада ерэхэдээ Улаан-Үдэ хото хүрэнгүй үнгэрхэ аргагүй. Городой гоё һайханиие, ургалта хүгжэлтые харахадаа ээзлүүдгүй баярлагдаа. Хорин жэлэй саада тээхи Улаан-Үдые мүнөөнэйхитэй жэшэжэ харахада танигдахаар бэшэ. Шэнэ шэнэ тосхонууд, шэнэ шэнэ предприяти.

Хангаловай нэрэмжэтэ хизаар ороноо шэнжэлэлгын республиканска музейн түүхын таһаг. Тэндэ урданай буряад айлай гэр. Тэрээн соо байһан гэр соохи хүхэ модон һаба һуулга, үхэг ханза—эдэ бүгэдэ урдын балар харанхы байдал һануулна. Бага наһандаа хони адуулжа ябахадаа эгээл тиимэ айлда байгша һэм. Мүнөө тиимэ байдал тэхэришэгүйгөөр тонилоо ха юм. Мүн буряад зоной дунда байһан тала танил ород айлнуудшье тэдээнһээ дээрээр һуудаггүй байһан.

Хаанта хархис засагай үедэ хашагдажа дарлагдажа байһан бага буурай, үгытэй адуу зоной байдал үндэһөөрөө хубилаа.

Таһагай нүгөө нэгэ заал соо хаанта засаг, буржуазна байгуулалтада эсэргүү тэмсэлдэ революционно үзэлтэй [...]дай зарим түрүү хүнүүд[...] баадалга харуулагдана[...]ряад арадай дунда [...] үзэл мэдэрэлтэй хүнүүд[...] бэшэ байгаа.

Буряад республикын [...]мико, культура хэды ех[...]гаа гээшэб. Хэдэн дээд[...]да һургуулинуудтай, [...] эмнэлгын газарнууд [...] бусадай олоор байгу[...] һаниинь намайе ехээр [...]хуулаа. Эрдэм бэлигт[...]нүүд хэды олоор ургаа [...]

Гансахан музейдэ оро[...]раха зуураа ууган нют[...] байкалиингаа хүгжэлтэ[...] горхохын ехээр омогор[...]

И. К[...]
Украинын ССР-эй худа[...] наймаанай хүдэлмэрил[...]

Хилын саанаһаа

А. А. Громыко Д. Раскатай уулзаба

НЬЮ-ЙОРК, октябриин 3. (ТАСС). СССР-эй Гадаадын хэрэгүүдэй министр А. А. Громыко октябриин 2-то обед хэжэ, США-гай гүрэнэй секретарь Д. Раскые хүндэлөө. Америкын талаһаа Э. Стивенсон, Л. Томпсон, У. Тайлер, советскэ талаһаа В. С. Семенов, А. Ф. Добрынин, Н. Т. Федоренко, К. В. Новиков, А. Г. Ковалев, И. Н. Земсков обед дээрэ байлсаа.

Уласхоорондын шахардуу шанга байдал һуларуулха саашанхи алхамууд тухай, тэрэшэлэн советско-американска харилсаануудай зарим асуудалнуудаар һанамжануудаа мэдэлсэлгэ обедэй үедэ үргэлжэлүүлэгдээ.

Журналистнуудай бүхэдэлхэйн 3-дахи уулзалгада хабаадагшад Асуанда ерэбэ

КАИР, октябриин 3. (ТАСС). ТАСС-ай корреспондент В. Ивановский иигэжэ дамжуулна: журналистнуудай бүхэдэлхэйн 3-дахи уулзалгада хабаадаһан бүлэг хүнүүд Нил мүрэн дээрэ бодхогдожо байһан асари ехэ гидротехническэ түхеэрэлгын — Асуанска үндэр хаалтын барилгада үсэгэлдэр ошоо. Египедэй болон совет хүдэлмэришэдэй, техникүүдэй, инженернүүдэй холбоо барисаан тухай, тэдэнэй баатарлиг ажалай үрэ дүн тухай Египедэй болон совет экспертнүүд журналистнуудта дэлгэрэнгыгээр хөөрэжэ үгөө.

Журналистнууд хэдэн олон асуудалнуудые табяа, участок бүхэндэ хүдэлмэриин ямараар хэгдэжэ байһые, хүдэлмэришэдэй ажалай болон ажаһуудалай эрхэ байдалые ехээр һонирхоо.

ООН-ой Генеральна Ассамблейн XVII сессидэ хабаадажа байһан советскэ делегациин мэдүүлгэ

НЬЮ-ЙОРК, октябриин 4. (ТАСС). ООН-ой Конгодо хэжэ байһан ябуулганууд тухай, тэрэнииень мүнгэ зөөреэр хангаха тухай асуудалай Генеральна Ассамблейдэ хаража үзэгдэхэ болоһонтой дашарамдуулан СССР-эй делегаци мэдүүлгэ толилоо. Колони эзэлэгшэ гүрэнүүдэй эзэрхэг түримхэй ябуулгануудһаа уламжалан Конгодо ООН-ой зүгһөө хэмжээ абтаха баатай болоһон байгаа гээд мэдүүлгэ соо онсолон тэмдэглэгдэнэ.

Эдэ ябуулганууд буруугаар хэгдэжэ, удаан саг соо унжагайраа, имагтал колониальна гүрэнүүдэй болон тэдэнтэй нүхэсэгшэдэй гэмээр Нэгэдэмэл Нацинуудай Организаци ехэ гаргаша хээ. Колониальна гүрэнүүд болон тэдэнтэй нүхэсэгшэд уласуудай хоорондын эб найрамдал болон аюулгүй байдал хангаха зорилго өөрынгөө үмэнэ оройдоошье табидаггүй гээд мэдүүлгэ соо хэлэгдэнэ.

ООН-ой сэрэгүүдые Конгодо 1964 оной түрүүшын 6 һарын турша соо байлгаха гэһэн һэдэлгэ мэдүүлгэ соо буруушаагдаһан байна. Энэ һэдэлгэ хадаа тус гүрэнэй дотоодын хэрэгүүдтэ гадаадын хүсэнүүдэй убайгүйгөөр хамааралсалгые далдалха гэһэн һэдэлгэ, ООН-ой Уставые бүдүүлигээр эбдэһэн ябадал болоно.

Конгодо ООН-ой хэжэ байһан бүхы ябуулгануудтай холбоотой бүхы материальна харюусалгые колониальна гүрэнүүдэй бэедээ даажа абаа һаань гансахан лэ зүб шиидхэбэри болохо гэдэг хараа бодолоо советскэ делегаци баримталһаар гээд мэдүүлгэ соо хэлэгдэнэ.

Конгодо ООН-ой хэжэ байһан ябуулганууд ООН-ой гэшүүн гүрэнүүдтэ ямаршье финансова уялга даалгахагүй байна. Юуб гэхэдэ, ООН-ой Уставые сахингүйгөөр эдэ ябуулганууд хэгдэнэ гээд мэдүүлгын түгэсхэлдэ хэлэгдэнхэй.

1964 ондо Конгодо ООН-ой хэхэ ябуулгануудые мүнгэ зөөреэр хангаха тухай ямаршье һанамжа, дурадхалнуудтай холбоотой бэшэбди гэжэ Советскэ Союз тоолохо зуураа, эдэ ябуулгануудай гаргашые даалсахагүй байна.

Англиин империалистнуудай байгуулхаар хүсэһэн шэнэ гүрэн Малайзиин федераци гэжэ нэрэтэй байха юм. Малай, Сингапур, Хойто Борнео, Саравак гэдэгүүд энэ гүрэндэ зорюута нэгэдүүлэгдэхэ юм ха. Колонизаторнуудай энэ түсэбтэ эсэргүүгээр Хойто Борнео, Саравак гэдэгүүдэй хүн зон тэмсэжэ байна. Малайзиин федерацида орохогүйн түлөө тэмсэжэ байна. Засаг түрынхид жагсаалда хабаадагшадые үлдэнэ, намнана. Зураг дээрэ: Саравактахи Сибу гэдэг городой жагсаалда хабаадагшадые полициинхид сохижо ябана.

ТАСС-ай фотохронико.

Д. Раск США-гай президентдэ хэлсээн тухай хөөрэжэ үгөө

ВАШИНГТОН, октябриин 3. (ТАСС). Нью-Йоркдо СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министр А. А. Громыкотой, тэрэшэлэн Англиин, Баруун Германиин, бусад хэдэ хэдэн оронуудай гадаадын хэрэгүүдэй министрнүүдтэй хэлсээ хэһэн тухайгаа США-гай гүрэнэй секретарь Д. Раск мүнөөдэр Сагаан байшан соо президент Дж. Кеннедидэ хөөрэжэ үгөө.

ГОНДУРАСТА СЭРЭГЭЙ УРБАЛТА БОЛОБО

ВАШИНГТОН, октябриин 3. (ТАСС). Мүнөөдэр Гондураста гүрэнэй урбалта болоо гэжэ гүрэнэй департамент мэдүүлээ. Зэбсэгтэ хүсэнүүд президент Рамон Вильед Моралес гэгшые унагаагаад, засагаа гартаа абаа.

Юрий Гагарин түрэл ороноо бусахаяа гараба

ПАРИЖ, октябриин 3. (ТАСС). Советскэ түрүүшын космонавт Юрий Гагарин, Франци соогуур аяншалхадань суг ябалсаһан генерал-лейтенант Н. П. Каманин Москва бусахаяа «ТУ-104» самолёдоор гараа.

Совет космонавтые парижайхид хани халуунаар мордохуулаа. Ле Бурже гэжэ аэродром дээрэ үглөөгүүр эртээнһээ эхилэн хэдэн зуугаад хүн зон суглараад, Юрий Гагаринай ерэхые хүлеэжэ байгаа. Тэрэнэй машинын ерэхэдэ, «Гагарин мандаха болтогой!» гэһэн юрөөлнүүд табигдаа, альга ташалган болоо. Астронавтикын талаар уласхоорондын шан байгуулагша Галабер, СССР-һээ Францида байдаг элшэн сайд С. А. Виноградов түрүүтэй советскэ колониин гэшүүд, Франциин компартиин хүтэлбэрилэгшэд, тэрэ тоодо ФКП-гэй ЦК-гай секретарьнууд Жак Дюкло, Гастон Плисонье болон бусад мордохуулагшадай дунда байгаа.

Гар гараа барилсалгын һүүлээр Юрий Гагарин самолёдто һуугаа. Самолёдой ниидэн гаража харагдахаяа болитор шахуу аэродром дээрэ сугларһан хүн зон тарангүй байгаа.

Президентнүүдэй зүблөөн

САН-ХОСЕ, октябриин 2. (ТАСС). Коста-Рикын, Сальвадорой болон Гондурасай президентнүүдэй нюуса зүблөөн Сальвадор Гон-дурас хоёрой хоорондохи хилэ шадар болоод үсэгэлдэр дүүрэбэ.

Революционно Кубада болон «коммунизмын аюулда» эсэргүүсэн тэмсэхэ асуудалнууд зүблөөн дээрэ хэлсэгдээ гээд хэблэлэй мэдээсэлнүүд соо заагдана. Центрально-Америкын юрэнхы дэлгүүр байгуулха асуудалда, «Дэбжэлтын түлөө союз» гэдэг американска «туһаламжын» программада ехэ анхарал хандуулагдаһан байна.

Хэдэ хэдэн асуудалнуудаар зүблөөндэ хабаадагшад үгэеэ ойлголсоогүй гэжэ толилогдоһон коммюникеһээ эли болоожо үгэнэ.

ООН-ой Генеральна Ассамбл[...] XVII сесс[...]

НЬЮ-ЙОРК, октябриин 4. (ТАСС). ООН-ой Генеральна Ассамблейн XVII сессиин үсэгэлдэр үглөөнэй пленарна заседани дээрэ Ирландиин, Австралиин, Венгриин, Турциин түлөөлэгшэд үгэ хэлээ.

Ядерна туршалгануудые хорихо тухай Москвагай договорой баталагдаһанда һаналаа хананги байһанаа Ирландиин гадаадын хэрэгүүдэй министр Фрэнк Эйкен элирхэйлэн мэдүүлээ. Тэрэнэй һанамжын ёһоор ядерна зэбсэгэй саашадаа дэлгэрэлгые зайсуулхаар хэлсээ баталаа һаа, мүнөө үедэ ехэ удха шанартай.

Австралиин гадаадын хэрэгүүдэй министр Г. Баруик ядерна туршалгануудые хорихо тухай Москвагай договорые мүн лэ һайшаагаа. Тиихэтэй хамта «Дайн заатагүй болохо» гэжэ КНР-эй правительствын хэлэдэг байһан тушаа һанаагаа зобожо байһанаа элирхэйлэн мэдүүлээ.

Хэрбээ ямар нэгэн гүрэнэй зүгһөө добтолуулаад байгаа һаань, Малайзида Австрали сэрэгэй болон политическэ туһаламжа үзүүлхэ гэжэ Баруик мэдүүлээ.

Венгриин гадаадын хэрэгүүдэй министр Янош Петерэй хэлэһэн үгые делегадууд ехэ анхаралтайгаар шагнаа. Москвагай договорой баталагдаһанһаа уламжалан «хүйтэн дайн» һулараа. Энээнэй саашадаа һуларха ябадал хангаха гээшэ ООН-ой уялга болоно гээд тэрэ хэлээ.

Буу зэбсэг хуряаха асуудалда дэлгэрэнгыгээр тогтохо зуураа, 18 гүрэнэй түлөөлэгшэдһөө бүридэдэг комитедтэ ородог оронуудай правительствануудые толгойлогшонорой конференци зарлаха тухай советскэ дурадхалай шухала байһые Я. Петер онсолон тэмдэглээ.

НАТО-гой болон Варшав[...]вороой оронуудай хоорондо б[...] добтолололсохогүй гэһэн хэлс[...]ха тухай тон шухала удха [...] Советскэ Союзай дурадх[...]лүүлхын тулада Нэгэд[...]цинуудай Организаци эгээ[...] оролдолго гаргаха ёһотой г[...]риин гадаадын хэрэгүүдэй [...] мэдүүлһэн байна.

Генеральна Ассамблейн [...]сиһээ хойшонхи үе соо у[...]дын оршон байдалай зари[...] һайжарһан тухай Турциин [...] хэрэгүүдэй министр Ферид[...] маль Эркин тэмдэглээ.

В. ТЕРЕШКОВА КУ[...] АЙЛШАЛЬААР

ГАВАНА, октябриин [...] Замбуулицай баатар Вален[...]решкова сүлөөтэ арал дээ[...]шалһаар. Тэрэ Варадеро [...] дээжэ курортдо ошоо, ү[...]то ороһон Плайя Хирон[...] Совет эхэнэр-космонавт [...]лайн-сэрэгэй хүсэнүүдэй [...]шэдтэй уулзаа.

Орон соогуур аяншалха[...] лентина Терешковатай хам[...]лис революциин нэгэдэмэ[...] национальна хүтэлбэриин [...] Флавио Браво, Армандо Ха[...] Санта-Мария, Кубын эх[...] Федерациин национальна [...]риин гэшүүн Лупе Велас [...]

Редактор
Ц. О. ОЧ[...]

Манай адрес, телефонууд

АДРЕС ОБЪЕДИНЕННОЙ РЕДАКЦИИ: гор. Ул[...] улица ЛЕНИНА, 35. Телефоны: редактора—23-67, зам. [...]тора—38-42, зам. редактора—35-84, секретариата—[...] отделов: сельскохозяйственного производства и па[...] жизни—47-59, 35-14, промышленного производства и [...]ной жизни—48-89, 33-61, корректорская—35-95.
Улица ЛЕНИНА, 26. Телефоны отделов: идеолог[...] —24-74, советского строительства и быта—34-93, р[...]ров и писем—25-41, 38-30, информации—32-74 и пер[...] 34-05.

гор. Улан-Удэ, типография Министерства культ[...] Бурятской АССР.

Н00543. Зак. №[...]

БУРЯАД ҮНЭН
4-лэхи нюур
1963 оной октябриин 5.